

## Development, Economic Action, and the Production of Poverty: A Portrait Narrative from the Life of a Godfather to the Life of a Charity Worker

Ali Ayar <sup>1</sup>

1. Assistant Professor, Department of Social Sciences Education, Farhangian University, Tehran, Iran. Corresponding Author, E-mail: [Aliayar@cfu.ac.ir](mailto:Aliayar@cfu.ac.ir)

Article Info	Extended Abstract
<p><b>Article type:</b> Research Article</p> <p><b>Article history:</b> Received: 18 May 2026 Received in revised form: 29 May 2026 Accepted: 03 June 2026 Published online: 15 June 2026</p> <p><b>Keywords:</b> <i>Development interventions, local communities, economic action, poverty, destitution.</i></p>	<p><b>Objective:</b> Development interventions with the slogan of improvement and welfare were able to obtain permission to intervene and change the objective and subjective aspects of the characteristics of local communities' lives; because development as a network of discourses and a regime of truth, after being operationalized, caused multifaceted changes in local communities. The development discourse can be introduced more as the discourse of "promised status" than the discourse of "realized status"; because to date, we have witnessed a large gap between the ideals of development and the reality of development. Today, this gap has caused critical reflection by thinkers and public dissatisfaction in local communities. Because, at the same time as the scope of development interventions has expanded, we have witnessed an increase in poverty and unemployment in the study area, namely the Middle Zagros - Lorestan and Ilam provinces. Beyond the increase in poverty, the issue of concern is the fall of self-reliant individuals and hard-working activists in local communities into the abyss of poverty, misery, as well as their dependence on support institutions and charitable donations, and on the other hand, their marginalization in social relations. The intertwining of development interventions, economic action, and poverty in local communities is considered one of the neglected areas in economic sociology. In this article, with the aim of understanding how this intertwining occurs, we have sought to explain and interpret the consequences of development interventions for economic action and the duality of poverty and welfare. In addition to having lived experience in the field under study, the author has tried to go beyond the statistics and figures announced by development organizations and institutions, to make the silent logic of communities speak, and to portray their unheard narratives of interventions and their effects on economic action and poverty. This article focuses on the contradiction of the intertwining of development interventions, economic action, and poverty. To explain how this proximity has become possible, contrary to the logic of developments, and under the influence of which mechanisms, self-reliant, reliable economic actors, who were the people's go-to people - the poor - have become passive, helpless, isolated actors, and dependent on donations from support institutions? How is it that after all these interventions and slogans, "misery" has now emerged as a new form of poverty as a result of development and economic action?</p> <p><b>Method:</b> For this purpose, we have studied 6 people in local communities of Ilam and Lorestan provinces using the qualitative portraiture method. In-depth interviews and field notes were used to collect information. The study sample was selected using a theoretical</p>

sampling strategy in urban and rural areas from Ilam provinces - Dareh Shahr and Badreh counties - and Lorestan province - Pol Dokhtar and Romeshkan counties - after in-depth interviews with the selected samples and portraits of each participant were drawn. Then, the data and then the interviews were used to place them in the police station framework, find common ground in the portraits, and extract the main themes using thematic analysis method. We have tried to present the final narrative of development interventions from the perspective of logic and the unheard voice of the local community.

**Findings:** Based on the findings, development interventions transformed the indigenous community by destroying the joyful sufferings with strategies of humiliating changes, exclusionary interventions, and paralyzing changes. They transformed the world life, which was described as joyful suffering, into a calculating wasteland, and then, by creating discord and destroying social networks, they provided the platform for wandering and plundering economic activities. The resulting imbalance has resulted in the majority of society becoming the losers of the changes, becoming recipients of subsidies, pensioners, daily wage workers, and displaced persons, with only a few benefiting from development interventions on the back of the changes. Although the activists have had similar life paths, they have used different strategies to cope with the changes, and ultimately, receiving subsidies has been the fate of the majority.

**Conclusion:** The analysis of the findings shows that development interventions have been successful in "de-agencying" the target community and turning them into objects of misery, aid recipients, and dependence on the government, and in other ways, despising their assets and destroying the areas of indigenous economic action. Ultimately, development has played a role in guiding citizens from blissful suffering to poverty and its emerging form, namely misery, which is symmetrical to the destroyed social context. By neglecting the actors and their historical, social, and climatic context, it has sought to impose its logic on the logic of the target communities without considering the consequences of this imposition. In such circumstances, we need to deconstruct development, that is, to restore development to its true place.

**Cite this article:** Ayar, A. (2026). Development, Economic Action, and the Production of Poverty: A Portrait Narrative from the Life of a Godfather to the Life of a Charity Worker. *Biopolitics and Development*, 2 (1), 1-26. DOI: [10.22034/jbpd.2026.145903.1046](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145903.1046)


DOI: [10.22034/jbpd.2026.145903.1046u](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145903.1046u)



© The Author(s).

Publisher: University of Kurdistan Pres

## توسعه، کنش اقتصادی و تولید بینوایی: روایتی پرتره‌نگارانه از کدخدایی تا اعانه‌بگیری

علی ایبار  

۱. استادیار، گروه آموزش علوم اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. نویسنده مسئول. رایانامه: [hmoradkhani@razi.ac.ir](mailto:hmoradkhani@razi.ac.ir)

اطلاعات مقاله	چکیده مبسوط
نوع مقاله:	هدف: مداخلات توسعه با شعار بهبود و رفاه توانستند به مجوز مداخله و تغییر در وجوه عینی و ذهنی
مقاله پژوهشی	مختصات زندگی اجتماعات محلی دست پیدا کنند؛ چرا که توسعه به مثابه شبکه‌ای از گفتمان‌ها و یک رژیم حقیقت پس از عملیاتی شدن سبب تغییرات چند وجهی در اجتماعات محلی شد. گفتمان توسعه را بیشتر می‌توان گفتمان «وضعیت موعود» معرفی نمود تا گفتمان «وضعیت محقق»؛ چرا که تا به امروز بین آرمان‌های توسعه و واقعیت توسعه شاهد یک شکاف بزرگ بوده ایم. امروزه همین شکاف، سبب تأمل انتقادی متفکران و نارضایتی عامه مردم در اجتماعات محلی شده است. چرا که همزمان با گسترش دامنه مداخلات توسعه‌ای شاهد افزایش فقر و بیکاری در منطقه مورد مطالعه یعنی زاگرس میانی-استان های لرستان و ایلام- بوده ایم. فراتر از افزایش فقر مسئله مورد توجه سقوط افراد خود اتکاء و کنشگران سخت کوش در اجتماعات محلی به ورطه فقر، فلاکت و همچنین وابستگی آنها به نهادهای حمایتی و کمک های اعانه ای موسسات خیریه ای و از سوی دیگر حاشیه‌ای شدن آنها در مناسبات اجتماعی است. در هم تنیدگی مداخلات توسعه‌ای، کنش اقتصادی و فقر در اجتماعات محلی از جمله حوزه های مغفوله در جامعه شناسی اقتصادی محسوب می‌شوند که در این مقاله با هدف فهم چگونگی این در هم تنیدگی، در صدد توضیح و تفسیر پیامدهای مداخلات توسعه‌ای برای کنش اقتصادی و دوگانه فقر و رفاه بوده ایم. نگارنده علاوه بر داشتن تجربه زیسته در حوزه مورد مطالعه تلاش نموده است تا فراسوی آمار و ارقام اعلام شده از سوی سازمان ها و نهادهای متولی توسعه، منطق خاموش اجتماعات را به سخن گفتن واداشته و روایت های ناشنیده ای آنها را از مداخلات و آثار آن بر کنش اقتصادی و فقر را به تصویر بکشد. این مقاله برتناقض در هم تنیدگی مداخلات، توسعه‌ای، کنش اقتصادی و فقر متمرکز است تا توضیح دهد که چگونه این همجواری بر خلاف منطق توسعه چی ها ممکن شده است و تحت تأثیر کدام مکانیزم ها کنشگران اقتصادی خود اتکاء، معتمد و محل رجوع مردم -کدخدا- به کنشگر منفعل، درمانده، منزوی و وابسته به اعانه نهادهای حمایتی، بدل شد؟ چگونه پس از این همه مداخله و شعارها، حال از برآیند توسعه و کنش اقتصادی، «بینوایی» به عنوان صورتی نوپدید از فقر، نمودار شده است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۸	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۳/۰۸	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۱۳	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۵	
کلیدواژه‌ها:	
مداخلات توسعه‌ای، اجتماعات محلی، کنش اقتصادی، فقر، بینوایی.	
	روش: به این منظور با روش کیفی پرتره نگاری به مطالعه ۶ نفر به در اجتماعات محلی استان ایلام و لرستان پرداخته شده است. به منظور گردآوری اطلاعات از مصاحبه‌های عمیق و یادداشت‌های میدانی استفاد شد نمونه مورد مطالعه با استفاده از استراتژی نمونه گیری نظری در مناطق شهری و روستایی از استان های ایلام- شهرستان دره شهر و بدره- و استان لرستان-شهرستان پلدختر و رومشکان- انتخاب شدند که پس از مصاحبه عمیق با نمونه‌های انتخاب شده و پرتره هر یک از مشارکت‌کنندگان ترسیم شد و سپس داده‌ها و سپس مصاحبه‌ها به منظور جای سازی در چارچوب کلانتری، یافتن وجه مشترک

پرتورها و استخراج مضامین اصلی با استفاده از روش تحلیل مضمون سعی در ارائه روایت نهایی مداخلات توسعه‌ای از منظر منطق و صدای ناشنیده اجتماع محلی داشته است.

**یافته‌ها:** بر اساس یافته‌ها مداخلات توسعه با تخریب رنج‌های سرخوشانه اجتماع بومی را با استراتژی‌های تغییرات تحقیرکننده، مداخلات طردکننده، تغییرات محدود کننده دچار دگرگونی نمود، زیست جهانی که با رنج سرخوشانه توصیف شد به برهوت محاسبه‌گری مبدل نمود و سپس با ایجاد ناسازی و فرسایش شبکه‌های اجتماعی بستر را برای کنش‌های اقتصادی سرگردان و غارت‌شده فراهم نمود. ناسازی ایجاد شده موجب شد که غالب جامعه به مثابه بازنده تغییرات به اعانه‌گیران، مستمری‌گیران و کارگران روز مزد و آواره تبدیل شوند و تنها عده‌ای کمی سوار بر تغییر از مداخلات توسعه‌ای بهره‌مند شوند. کنشگران اگر چه سیر زندگی مشابهی داشته‌اند اما برای کنار آمدن با تغییرات از استراتژی‌های متفاوت بهره‌برده‌اند که در نهایت اعانه‌گیری به مثابه سرنوشتی شوم تقدیر اکثریت بوده است.

**نتیجه:** تحلیل یافته‌ها نشان می‌دهد که مداخلات توسعه‌ای در «عاملیت زدایی» از جامعه هدف و تبدیل آنها به ابژه‌های فلاکت زده و اعانه‌گیر و وابسته به دولت و از جهت دیگر تحقیر داشته‌های آنها و تخریب زمینه‌های کنش اقتصادی بوم‌زاد موفق بوده است و در نهایت توسعه با شعبده‌بازی خیره‌کننده‌ای در هدایت شهروندان از رنج‌های سرخوشانه به مقصد فقر و صورت نوپدید آن یعنی بینوایی که بافتار اجتماعی تخریب شده تقارن دارد، ایفای نقش کرده است و با غفلت از بازیگران و زمینه تاریخی، اجتماعی و اقلیمی آنها در صدد تحمیل منطق خود بر منطق جوامع هدف بدون توجه به پیامدهای این تحمیل‌گری، بوده است؛ در چنین شرایطی به واسازی توسعه یعنی بازنشاندن توسعه در جایگاه واقعی‌اش، نیاز است.

استناد: ایار، علی. (۱۴۰۵). توسعه، کنش اقتصادی و تولید بینوایی: روایتی پرتره‌نگارانه از کدخدایی تا اعانه‌گیری. زیست‌سیاست و توسعه، ۲(۱)، ۱-۲۶. DOI: [10.22034/jbpd.2026.145903.1046](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145903.1046)

[10.22034/jbpd.2026.145903.1046](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145903.1046)

DOI: [10.22034/jbpd.2026.145903.1046](https://doi.org/10.22034/jbpd.2026.145903.1046)



## ۱. مقدمه

مداخلات توسعه‌ای در جوامع مختلف با شعار رفاه، سبب تحول در زیست‌جهان جوامع و گروه‌های هدف شدند با عملیاتی شدن برنامه‌های توسعه‌ای، دگرگونی در جوامع اگر چه امری اجتناب‌ناپذیر بود اما دستیابی به رفاه و خوشبختی وعده داده شده در برنامه‌های توسعه‌ای همچنان امری موعود است. فاصله وضعیت موعود و امر واقع امروزه سبب بازاندیشی انتقادی مصلحان و محققان نسبت به وضعیت توسعه و سرخوردگی اجتماعات محلی از توسعه شده است. سویه تاریک مداخلات توسعه‌ای در جوامعی مانند ایران به مراتب نسبت به سایر نو ملت‌ها بیشتر احساس می‌شود؛ ایران از جمله جوامعی است که از دوره قاجار روشنفکران آن به جای پرسش از داشته‌های خود برای ایجاد رفاه و تولید ثروت بر پرسشی نامتناسب و آن هم کشف رمز و راز عقب‌ماندگی ایرانیان (Azadarmaki, 2001) شده‌اند؛ این توجه به عقب‌ماندگی ایرانیان البته در سده بعد در دانشگاه‌های ما به گفتمانی مسلط بدل شد که نقد آن به مثابه نفی رفاه و خوشبختی بود؛ ماحصل این گفتمان در نهایت به «مهندسی تخریب» منجر شد. در چنین شرایطی چگونه ممکن است کسی با تخریب به مهندسی فرهنگ خودی و نوسازی خانه پدری بپردازد؟ (Farhadi, 2018: 262).

زیر سیطره چنین برداشتی بود که مداخله‌های توسعه‌ای مجاز شمرده می‌شد و تخریب فرهنگ و داشته‌های بومی به بهانه نا کارآمدی و ناسازگاری با توسعه یک اصل بدیهی تلقی می‌شد. دهها و صدها پایان‌نامه و مقاله تولید شد تا ناکارآمدی سنت-ذخیره دانایی ایرانیان- و ناسازگاری آن با توسعه اثبات شده و در انظار عموم نمایش داده شود و این چیزی جز ادامه گفتمان شرق‌شناسی نبود که این بار ملبس و پیچیده در پوستین توسعه آمده بود نه تنها برای «تحقیر» بلکه همزمان برای «تخریب» و «تغییر». زاگرس میانی- لرستان و ایلام- از جمله مناطقی است که نسبت به سایر مناطق کشور با تأخر چندین دهه‌ای، مداخلات توسعه‌ای را تجربه نمود؛ مداخله‌ای که باشعار بهبود و افزایش رفاه در این مناطق صورت گرفت به منزله منجی و نسخه‌ای شفابخش دردهای ننالیده این مناطق معرفی و عملیاتی شد؛ چرا که عمل توسعه مبتنی بر این ایده قانع‌کننده است که تغییرات مثبت امکان پذیر هستند و می‌توانند ایجاد شوند. در عین حال توسعه همیشه مثبت نیست. صرف تمهید نقشه‌ای برای ایجاد تغییرات مثبت به این معنی نیست که چنین تغییراتی رخ خواهند داد (Orsel, 2021: 20). توسعه‌چی‌ها انگار برهوتی یافته بودند که باید آن را تغییر می‌دادند و در آن مداخله می‌کردند هر آن چه در بوم- اجتماع محلی- بود باید تغییر می‌کرد و با تکنولوژی و برنامه‌های توسعه‌چی‌ها هماهنگ می‌شد. توسعه‌چیها با استعمار در خصوص مداخله تشابه عجیبی دارند چرا که در دوره استعمار اعتقاد بر این بود که ظرفیت بومی برای علم و تکنولوژی و پایه‌های پیشرفت اقتصادی همگی صفر در نظر گرفته شوند (Escobar, 2020: 170). همان‌گونه که کشف فقر انبوه در آسیا و آمریکای لاتین یکی از تغییرات پس از جنگ جهانی دوم بود (همان: ۱۶۹) و با این کشف، مداخله و تغییر ضرورت پیدا می‌کرد در مناطق زاگرس میانی هم از اوایل پهلوی با ارسال اولین کمک‌ها نقدی و کالایی و البته گزارش‌ها از فقر و فلاکت مردم، غارت و کشتار، ناسازگاری با مأموران دولتی و گستردگی بیسوادی در این مناطق (Iyar, 2024). اجرای برنامه‌های اصلاحی و توسعه‌ای به عنوان ضرورتی گریزناپذیر به نظر می‌رسید. مداخلات به مثابه گفتمانی مقدس، توسط توسعه‌چی‌ها و مدیران توسعه مناطق محروم و در برخی از موارد با عناوین با شکوهی مانند خدمت‌رسانی به مردم محروم ارائه گردیده است. توسعه دیگر به عنوان تغییر در زیرساخت‌ها و تأسیس و راه‌اندازی پروژه‌های عمرانی تلقی نمی‌شد بلکه ذیل سیطره تئوری‌ها

نوسازی توسعه پشت پا زدن به هویت تاریخی و فرهنگی و اقتباس عناصری از فرهنگ دیگری بود که به عنوان آیین تمام‌نمای توسعه معرفی شده بود. اما در دهه ۱۹۷۰ نارضایتی از جریان اصلی توسعه در قالب رویکردهای متفاوت ظهور یافت از جمله ایده توسعه جایگزین<sup>۱</sup>، پساتوسعه، ضد توسعه، توسعه انتقادی (Nederveen Pieterse, 2020; Anbari, 2019).

ادعای اصلی مقاله آن است که این گونه مداخلات با تخریب زیست جهان، تخریب بافت فرهنگی و انهدام نهادهای اجتماعی موجب وخیم‌تر شدن وضعیت دریافت کنندگان خدمات توسعه‌ای شده است. باید دید که نسبت توسعه با کنش اقتصادی مردم حوزه مورد مطالعه به چه صورت بوده است؟ آیا دگرذیسی کنش اقتصادی مسیر را به سمت رفاه سوق داد و توانست کنش اقتصادی پویا و مرتبطی با اقلیم و زیست بوم مردم منطقه را ایجاد کند یا فرسایش شکل های کنش اقتصادی بومی و عدم کنشهای اقتصادی متناسب با مداخلات توسعه‌ای مسیر را به سمت فقر و بینوایی تغییر داده است؟ توسعه‌چپها در صدد خلق اجتماع جدید و نوعی با مقیاس و خط کش خاص خود بودند؛ غافل از این‌که به تعبیر گودل<sup>۲</sup> جامعه را نمی‌توان ساخت بلکه ساخته شود در درازنای نسل‌ها (گودل، ۱۳۹۹: ۳۲). این بار مفهوم فقر در همجواری کنش اقتصادی و مداخلات توسعه‌ای، فرمان مداخله را صادر کرده بود. به هر صورت مفهوم فقر یک مفهوم سازمان‌دهی‌کننده و موضوع یک مسئله‌سازی جدید شد نظیر هر مسئله‌سازی دیگری (اسکوبار، ۱۳۹۹: ۱۷۲). چرا که همزمان با گسترش دامنه مداخلات توسعه‌ای شاهد افزایش فقر و بیکاری در منطقه مورد مطالعه یعنی زاگرس میانی - استان های لرستان و ایلام - بوده‌ایم (مرکز برنامه‌ریزی کمیته امداد امام خمینی (ره)، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۸). فراتر از افزایش فقر مسئله مورد توجه سقوط افراد خود اتکا و کنشگران سخت‌کوش در اجتماعات محلی به ورطه فقر، فلاکت و همچنین وابستگی آنها به نهادهای حمایتی و کمکهای اعانه‌ای موسسات خیریه‌ای و از سوی دیگر حاشیه‌ای شدن آنها در مناسبات اجتماعی است. همان‌گونه که کنش اقتصادی هم به نوبه خود یک مفهوم سازمان‌دهنده و موضوع مسئله‌ساز جدیدی شده بود. شرستا با طرح پرسشی بنیادین می‌پرسد که «به نظر نمی‌رسد که فقر، تهدید کننده و عاملی برای انسانیت‌زدایی باشد. به این ترتیب من به یقین فقیر و گرسنه بودم، اما عقب مانده؟ نه من و نه هیچ کس دیگر فکر نمی‌کردیم که فقیر بودن به معنای «عقب مانده بودن» و نداشتن کرامت انسانی است» (Shrestha, 2019: 189). پرواضح است که نگارنده هم با شرستا موافق است که هیچ شکوه و راحتی در فقر وجود ندارد» (همان: ۱۸۹) اما به نظر می‌رسد که مداخلات توسعه‌ای در منطقه برخلاف وعده‌گشودگی و رفاه در تعارض با کنش اقتصادی زادبوم و پیام‌آور تنگنای اجتماعی و اقتصادی بودند. توجه ما به مثابه سایر رویکردهای منتقد توسعه بر نیمه تاریک و سیاه توسعه است (Nederveen Pieterse, 2020: 196). اگرچه پیرامون توسعه نظریه‌های متعارف هیچ‌گاه بر سویه تاریک آن تمرکز نکرده‌اند اما به تعبیر مایاوا و کین (Maiva and King, 2020) باید اظهار نمود که توسعه را نمی‌توان به وسیله نظریه تبیین کرد زیرا نظریه‌های موجود، دارای جهت‌گیری و سوگیری هستند (Maiva and King, 2020: 140). در گفتمان تک‌صدایی توسعه تنها شاهد سخن گفتن توسعه‌گران هستیم غافل از این‌که به تعبیر ساردان<sup>۳</sup> در توسعه شاهد منطق‌های متفاوت هستیم (Eversole, 2022: 2-91).

<sup>1</sup> Alternative development

<sup>2</sup> Goodell

<sup>3</sup> Sardan

یا تضاد دو فرهنگ توسعه‌گران و اجتماعات محلی (Chambers, 2000: 47) که نشان از واگرایی برنامه‌های توسعه و واقعیت اجتماعات محلی است؛ چرا که توسعه‌گران به‌طور منظم بر مشکلات و راه‌حل‌ها تمرکز دارند و کمتر به افراد و زمینه‌ها توجه می‌کنند (Eversole, 2022: 153). توسعه‌گران جز آمار و ارقام در مورد اجتماعات محلی چیز زیادی نمی‌دانند (Chambers, 2000: 47).

قدرت یافتن رویکردهای توسعه دیگر<sup>۱</sup> و پساتوسعه‌ای در ضرورت گشودن مسیرهایی دگرواره برای توسعه است. بنابراین نگارنده علاوه بر داشتن تجربه زیسته در حوزه مورد مطالعه تلاش نموده است تا فراسوی آمار و ارقام اعلام شده از سوی سازمان‌ها و نهادهای متولی توسعه، منطق خاموش اجتماعات را به سخن گفتن واداشته و روایت‌های ناشنیده‌ای آنها را از مداخلات و آثار آن بر کنش اقتصادی و فقر را به تصویر بکشد. این مقاله بر تناقض در هم تنیدگی مداخلات توسعه‌ای، کنش اقتصادی و فقر متمرکز است تا توضیح دهد که چگونه این همجواری بر خلاف منطق توسعه‌چیها، سبب شد کنشگران اقتصادی خوداتکا، مولد، معتمد و محل رجوع مردم - کدخدا و بزرگ‌منش - به کنشگرانی منزوی، حاشیه‌ای و محتاج اعانه نهادهای حمایتی بدل شوند. برای ارائه روایت داستان سقوط مذکور، بر پرسش‌های زیر متمرکز شده است:

- مشارکت‌کنندگان چگونه فرایند مکنث و خوشبختی به فقر و تنگدستی را طی نموده‌اند؟
- مشارکت‌کنندگان چگونه از مداخلات توسعه‌ای بی‌نصیب گشته‌اند و متحمل زیان شده‌اند؟
- مشارکت‌کنندگان برای تحمل وضع تحمیل شده چه استراتژی به کار برده‌اند؟
- کنش اقتصادی مشارکت‌کنندگان در فرایند مداخلات چه تغییراتی را تجربه نموده است؟
- کنش اقتصادی مشارکت‌کنندگان چگونه به جای رفاه به فلاکت و فقر منجر شد؟.

## ۲. مبانی نظری

برای دستیابی به «حساسیت نظری» به عنوان یک اصل در پژوهش‌های کیفی به مرور مختصر ادبیات مفهومی مرتبط با مفاهیم کلیدی تحقیق یعنی توسعه، کنش اقتصادی و بینوایی پرداخته شده است. اسکوبار<sup>۲</sup> با طرح توسعه به مثابه گفتمانی که اجازه ایجاد نظامند موضوعات، مفاهیم و استراتژی‌ها را می‌دهد که تعیین می‌کند چه چیزی باید اندیشیده و گفته شود اشاره می‌کند که توسعه به عنوان یک فرایند فرهنگی پنداشته نمی‌شود بلکه در عوض به صورت سیستمی از مداخلات فنی که کمابیش به صورت جهانی قابل کاربرد است، در نظر گرفته می‌شود که قصد دارد، برخی از کالاهایی که به شدت نیاز است را به جمعیت هدف تحویل دهد؛ اما توسعه به نیرویی به شدت مخرب برای فرهنگ جهان سوم بدل شده است که به طنز به نام منافع مردم عمل می‌کند (Escobar, 2019: 179). در این رویکرد توسعه داستانی فریبنده، جعلی و غیر واقعی است، شکلی از مدرنیسم غربی محسوب می‌شود که دستاورد فلاکت بار آن نابودی زندگی مردم کشورهای جهان سوم بوده است (Escobar, 1999).

همچنین وی در ارتباط با فقر، گفتمان فقر را ساخته دوره مدرن می‌داند و آن را ناشی از شرایط و تغییرات مرتبط با اقتصاد بازار تحلیل می‌کند. فقر انبوه در معنای مدرن تنها زمانی ظاهر شد که گسترده شدن اقتصاد بازار، پیوندهای

<sup>1</sup> Another development

<sup>2</sup> Escobar

اجتماعی پیشین را نابود و میلیون‌ها نفر را از دسترسی به زمین، آب و منابع دیگر محروم ساخت؛ بنابراین با استحکام سرمایه داری، به فقر کشاندن سیستماتیک، ناگزیر گشت (Escobar, 2019: 179). ناندا شرستا در مقاله ای با عنوان تبدیل شدن به مقوله توسعه توضیح می دهد که در فقر چیز قابل دفاعی وجود ندارد و توسعه برای اجتماع محلی وی، امری بیگانه بود که با ارزش زدایی از مولفه های فرهنگی و دانش بومی، ارزش کار بدنی را نیز زیر سوال برد و راحتی، تجمل و فرهنگ مصرفی غرب جایگزین آن شد خواسته هایی ایجاد شد که قبلا وجود نداشت و در نتیجه فقر گسترش یافت، فاصله زندگی بین مدرسه و خانه به اندازه اقیانوسی از هم فاصله داشت. وی معتقد است که قبل از یورش توسعه، فقر و فقیر بودن ننگ آور نبود و فقری که در گذشته با اندکی امنیت قابل عبور بود هم اکنون به معنای ناامنی تمام عیار بود (شرستا، ۱۳۹۹: ۲۰۰-۱۸۷). از دیدگاه شرستا تهاجم توسعه، فرهنگ سخت کوشی را تخریب و پایه های فرهنگ مصرفی را تضعیف کرده است.

از دستگاه اندیشه ای بوردیو دو مفهوم ناسازی<sup>۱</sup> و خشونت نمادین<sup>۲</sup> نیز مورد استفاده قرار گرفته است؛ توسعه به مثابه نوعی خشونت نمادین تعریف شده است که در آن خشونتی که بر یک عامل اجتماعی با همدستی خودش اعمال می شود. خشونت نمادین به معنای تحمیل نظام‌های نمادها و معناها (فرهنگ) به گروه‌ها و طبقات است به گونه ای که این نظام‌ها به صورت نظام‌های مشروع تجربه شوند. مشروعیت، موجب ابهام و عدم شفافیت روابط قدرت می شود (Jenkins, 2018: 162) همچنین از نظر بوردیو، تغییر میدان به اراده و تصمیمات سیاستمدارانی که در برج عاج، نشسته‌اند رخ می دهد و به رنج انسان‌های منتهی می شود که قدرتی و صدایی برای اعتراض ندارند (بوردیو، ۲۰۰۰). بنابراین تغییرات میدان با ایجاد گسست بین میدان و عادت واره و ایجاد ناسازی<sup>۳</sup>، برندگان و بازندگانی را خلق می کند (هاردی، ۱۳۹۳: ۲۱۸). برای وی ناسازی، ناظر بر گسست و شکاف در رابطه متقابل عادت واره و ساختار میدان است که دیگر باهم تناظر و تطابق ندارند (همان: ۲۰۸). تغییرات میدان توسط مداخله‌های فرانهادها و فرا میدان رخ می دهند نمونه‌ای از این مداخلات را می توان در مداخلات توسعه‌ای، سیاست‌های فقرزدایی، طرح‌های و غیره مشاهده نمود. تغییرات میدان به تعبیر بوردیو، وضعیت طبقه محروم جامعه را بدتر می کند و باعث می شود که آن‌ها بیشتر درون منجلاب فقر و فلاکت فرو بروند (همان: ۱۱۸). «ناسازی» با خود «کژپنداره» به همراه خواهد آورد. خرده بورژوازی و طبقات فقیر بیشتر دچار این کژپنداره‌های اقتصادی می شوند و کژ پنداره از نظر بوردیو یعنی «همه شناسایی‌های اشتباه و تشخیص‌های نادرستی که شکاف میان تصدیق و شناخت را افشا می کنند (بوردیو، ۱۳۹۳: ۴۴۱)

کنش اقتصادی<sup>۴</sup>: در ابتدا با رجوع به آرای وبر به توضیح مفهوم کنش و کنش اقتصادی می پردازیم؛ از نظر وبر "کنش" آن رفتار انسانی است که دارای معانی ذهنی خاصی باشد (وبر، ۱۳۷۴: ۲۵) و زمانی که متوجه دیگران باشد اجتماعی است (همان: ۲۶). کنش اجتماعی<sup>۵</sup> که شامل فعالیت و پذیرش منفعل نیز هست، وی با ارائه یک تیپولوژی از کنش اجتماعی - کنش عقلانی هدفمند، کنش عقلایی ارزشی، کنش عاطفی و کنش سنتی (همان: ۵۴-۲۵) مبنایی را فراهم می آورد تا کنش اقتصادی را بهتر بتوان تحلیل نمود (همان: ۵۴-۵۱). کنش، زمانی "جهت اقتصادی" دارد که

<sup>1</sup> Hysteresis

<sup>2</sup> Symbolic violence

<sup>3</sup> Hysteresis

<sup>4</sup> Economic action

<sup>5</sup> social action

طبق مفهوم ذهنی‌اش متوجه ارضای تمایلی نسبت به مطلوبیت‌ها باشد. کنش اقتصادی، کاربر مسالمت‌آمیز منابع تحت اختیار فرد در جهت بهره‌گیری اقتصادی است. کنش اقتصادی عقلانی نوعی کنش عقلانی است که در جهت نیل به اهداف اقتصادی قرار دارد و عامدانه طراحی شده باشد (همان، ۷۹). زاکس بین سه مفهوم تمایز می‌گذارد صرفه‌جویی<sup>۱</sup> شبیه چیزی است که آن را در اقتصادهای معیشتی می‌بینیم؛ بیچارگی<sup>۲</sup> که می‌تواند زمانی به وجود آید که اقتصادهای معیشتی از طریق دخالت استراتژی‌های رشد تضعیف می‌شوند و کمیابی<sup>۳</sup> که بر اساس کالا تبدیل به منطق برتر می‌شود (ندروین پیترز، ۱۳۹۵: ۱۹۸). پولانی با نقد ایده بازار خود تنظیم‌گر با استناد به روایت‌های تاریخی و مردم‌نگاری نشان می‌دهد که پیش از روزگار ما هیچ اقتصادی را نمی‌شناسد که حتی به تقریب به مدد بازارها کنترل و تنظیم شده باشد (Polani, 2019: 316). در این اشکال نهادی تأمین نیاز اقتصاد در جامعه حک شده است. وی استدلال می‌کند که در الگوی بازار، جامعه ملحقه نظام بازار می‌شود (همان: ۱۳۸). غلبه بازار به‌عنوان یگانه هادی تقدیر انسان‌ها و زیست محیط طبیعی به انهدام جامعه می‌انجامد (همان: ۶۳). این مسیر و پیشرفت نظام بازار به هزینه اختلال اجتماعی ممکن می‌شد (همان: ۱۶۷). با حاکمیت بازار کار، مردم و تهیدستان باید مراقب خودشان می‌بودند به عبارتی اگر طرح اسپیناملند به رنج و فلاکت درجایی گرم‌ونرم منتهی می‌شد حالا انسان زحمت‌کش در جامعه بی‌سرپناه بود (همان: ۱۷۹). اقتضای اقتصاد بازار این بود که فرد قانون اقتصادی را مراعات کند حتی اگر خانه خرابش کند (همان: ۱۸۱). در این فرایند بینوایی تولید شد؛ زیرا انسان از دروازه علم اقتصاد به سکونتگاه جدید خودش وارد شده بود (همان: ۱۸۲) خلاصه آن که انسان از بافت اجتماعی خود کنده شد به تعبیر پولانی مادامی که انسان پایگاهی داشت که دودستی به آن بچسبد الگویی که خویشاوندان، همتایانش تثبیت کرده بودند. می‌توانست برای زندگی تقلا کند و روح خویش را دوباره بازیابد (Polani, 2019: 204-5) اما در شرایط جدید کارگران نه کارگر یا فقیر که بینوا بودند (همان: ۲۰۵). مصیبت اجتماعی با غلبه اقتصاد لیبرال از راه رسید. در حقیقت مصیبت اجتماعی عمدتاً نه پدیده‌ای اقتصادی که فرهنگی است. فروپاشی محیط فرهنگی قربانی صدمه به نهادهای اجتماعی است که هستی‌اش را تجسم می‌بخشد (Polani, 2019: 300) اقتصاد خودبنیاد به نابودی همه اشکال انداموار زندگی و جانشینی‌شان با نوع متفاوتی از سازماندهی بود نوعی فردگرایانه و ذره‌وار (Polani, 2019: 311) فرد در جامعه ابتدایی پیشا اقتصاد بازار به تعبیر پولانی در معرض گرسنگی نیست مگر آن‌که کل جامعه در چنین مخمصه‌ای باشد (Polani, 2019: 312) بینوایی در شرایطی که هر که محتاج باشد بدون چون و چرا مساعدت می‌شود ناممکن است (همان ۳۱۲). بنابراین چنانچه کنش اقتصادی از جامعه منفک شوند و یا این که تحت سلطه اقتدار غیر اقتصادی یا اجتماعی نباشند، کنش‌های تخریبی می‌شوند (سوئدبرگ، ۱۳۹۵: ۱۱۸).

بنابراین می‌توان استدلال نمود که توسعه به مثابه گفتمان مشروع ساز مداخله و تخریب، بسیاری از داشته‌های اجتماعات محلی را ابتدا در قالب خشونت نمادین بوردیویی، تخطئه و سپس تخریب می‌نماید؛ چرا که برخلاف تصور متعارف توسعه فراتر از یک امر فنی، امری فرهنگی است؛ اقتضای توسعه، آن است که اجتماعات محلی باید تسلیم شوند؛ هر چند به فلاکت و بینوایی آنان منجر شود؛ در این فرایند نخست با تخریب بافتار اجتماعی، منابع

<sup>1</sup> Frugality

<sup>2</sup> Destitution

<sup>3</sup> Scarcity

همبستگی و حمایت اجتماعی از بین خواهند رفت؛ از سوی دیگر شدت مداخلات توسعه‌ای سبب می‌شود که کنشگران به دلیل عدم تطابق عادت‌واره با زیست‌جهان، یک ناسازی را تجربه نمایند؛ ناسازی حادث شده، طی چنین فرایندی سبب حاشیه‌ای شدن، فقیرشدن، منفعل‌شدن و وابستگی عاملان خود اتکاء و تجربه بینوایی در بین آن‌ها فراهم خواهد شد.

### ۳. پیشینه پژوهش

اگر در ارتباط با مفاهیم کلیدی این مقاله مانند « توسعه»، « کنش اقتصادی» و « بینوایی و فقر» به صورت جداگانه مطالعاتی صورت گرفته است؛ اما در مطالعات اندکی شاهد مطالعه همزمان محورهای مذکور بوده‌ایم؛ در مطالعه حاضر تلاش بر آن است تا تعامل این سه مولفه مطالعه شود به این دلیل که برای پرهیز از اطلاعات کلام صرفاً به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که حداقل با اتخاذ نگاه جامع‌تر به ارتباط عناصر مذکور توجه کرده باشند: الف- مطالعاتی که توسعه و مداخله را به مثابه مکانیزمی با دستاوردهای مثبت همزمان با تخطئه فرهنگ و فرسایش ظرفیت‌های بومی بوده تحلیل نموده اند از جمله این مطالعات می‌توان به عنبری (Anbari, 2021) با طرح توسعه به مثابه بختک؛ شریستا (۱۳۹۹) ماویا و کینگ (Maiava and King, 2021) مبنی بر این که تجارب موفق بومی که از نظر توسعه چینی‌ها به رسمیت شناخته نمی‌شوند؛ ایار و عنبری (Anbari & Iyar, 2021) به نقد توسعه عاریتی و نامتناسب با بوم؛ ماویا و کینگ (۲۰۰۲) به نقد برداشت طراحان و سیاستگذاران توسعه از کنش اجتماعات محلی، اشاره نمود؛ ب- مطالعاتی که مداخلات توسعه‌ای کلان از جمله سد سازی‌ها را در تخریب زیست بوم اقتصادی موثر دانسته‌اند؛ منصوری مقدم و همکاران (۱۴۰۱)، منصوری مقدم (۱۴۰۰)، (کلانتری، ۱۳۹۰) و رانکین (Rankin, 2004) که به نقد نیئولیبرالیسم در نپال پرداخته است از جمله این مطالعات محسوب می‌شوند پ- دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها که به کنش اقتصادی فقرا پرداخته‌اند از جمله کیز (۱۹۸۳) کنش اقتصادی اقتصادی و اخلاق بودایی در یک روستای تایلندی؛ فریبرگ<sup>۲</sup> (Frieberg, 2020) مهاجرت رومها<sup>۳</sup> برای گدایی؛ عنبری و پیری (۱۳۹۸)؛ ایار (Iyar, 2024). با تأکید بر فقر به مثابه ناسازی با هندسه‌های عاریتی در این دسته جای می‌گیرند؛ ت- مطالعاتی که با توجه به زمینه و بازیگران بر وجود ظرفیت توسعه در اجتماعات محلی و غیر غربی تأکید دارند مطالعاتی که در فرایندی طولانی مدت، اثر مداخلات را بر اجتماعات محلی با نگاهی انتقادی‌تر و با تأکید بر امکان اجتماع محلی پرداخته‌اند مانند گودل (۱۳۹۹) شهریاروشهروند؛ فرهادی (۱۳۹۰) الف و ۱۳۹۰ ب؛ (۱۳۹۷)؛ عنبری (۱۳۹۵)؛ عنبری و یوسفوند (۱۳۹۴)؛ کرم پور و یوسفوند (۱۳۹۱) وجوه مثبت و توسعه‌ای در فرهنگ‌های محلی احمدی رش و همکاران (۱۳۹۰) عدم وجود عناصر خرده فرهنگ دهقانی و ت- مطالعاتی که ضمن پذیرفتن حجیت توسعه و منطق آن سعی در تخطئه فرهنگ‌های بومی داشته‌اند که برخی از آنها عبارتند از: محسنی تبریزی (۱۳۸۲)؛ حمیدیان و دیگران (۱۳۸۶)؛ مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۴). این مطالعه نه به مثابه دسته آخر مطالعات مذکور نه به حجیت توسعه تن داده و نه به انکار ظرفیت‌های بومی پرداخته است و نه در دام نوستالژیا و رویای رجعت به گذشته‌های دور گرفتار شده، بلکه همسو با مطالعات انتقادی

<sup>1</sup> Keeyes

<sup>2</sup> Friberg

<sup>3</sup> Roma

تر ضمن پذیرش بهبود نسبی بر اثر مداخلات توسعه ای به ظرفیت‌های اجتماع محلی و البته پیامدهای منفی توسعه در تخریب بافتار اجتماعی و اقتصاد بومی تمرکز دارد.

#### ۴. روش‌شناسی

این پژوهش با اتخاذ رویکرد کیفی با استفاده از روش پرتره‌نگاری<sup>۱</sup> با استفاده از رویکرد چندمکانه<sup>۲</sup> یعنی رویکردی که یک پدیده را که در دو یا چند محیط واقعی مشترک است مطالعه می‌کند (Mills et al, 2012:7). در صدد فهم منطق اجتماعات محلی در زاگرس میانی لرستان و ایلام به مثابه ابژه توسعه بوده است. پرتره‌نگاری تلاش می‌کند تا تا جنبه‌های غنی، پیچیده و مختلف تجربه انسانی را در یک محیط اجتماعی و فرهنگی با عنایت به کل‌گرایی و آشکار نمودن تعاملات پویای ارزش‌ها، شخصیت، ساختار و پیشینه، تجربه و رفتار انسانی را در زمینه آن مستند سازد (Zamani Moghaddam et al, 2022). پرتره‌نگاری روشی برای مستندسازی، تحلیل و توسعه روایت است (Gerstenblatt, 2013:294). در این تحقیق با خلق پرتره خاص هر یک از مشارکت‌کنندگان محقق هم در صدد حفظ تنوع به دنبال بازنمایی روایت مشارکت‌کنندگان از نقطه نظر تشابهات و تفاوت‌ها بوده است. استفاده از روش فرصتی فراهم می‌کند که صداها را هر کدام از مشارکت‌کنندگان به عنوان انسان‌هایی در زمینه اجتماعی با خط سیر شخصی و منحصر به فرد شنیده شود و روابط آن‌ها با مداخلات توسعه ای و نسبت این روابط با کنش اقتصادی مشارکت‌کنندگان در جستجوی رفاه و رهایی از فقر به تصویر بکشیم. از این رو چارچوب نمونه‌گیری پژوهش حاضر متشکل از شهروندان بالای ۶۰ سال است که در میدان مطالعه زندگی کرده و قبل از مداخلات توسعه ای در منطقه از وضعیت مطلوب اجتماعی- اقتصادی برخوردار بوده‌اند اما طی ۵ تا ۶ دهه اخیر به تدریج از نظر اقتصادی دچار فقر و مسکنت و از منظر اجتماعی حاشیه‌ای شده‌اند به این منظور از نمونه‌گیری هدفمند با استفاده از استراتژی نمونه‌گیری نظری در مناطق شهری و روستایی از استان‌های ایلام- شهرستان دره‌شهر و بدره- و استان لرستان- شهرستان پلدختر و رومشکان- ابتدا با راهنمایی با افراد مطلع مانند دهیاران و معتمدین شناسایی شده و سپس انتخاب شدند.

برای گردآوری اطلاعات از مصاحبه و مشاهده، یادداشت‌برداری‌های میدانی استفاده شد. برای نیل به توصیف عمیق تجارب زیسته و روایت مشارکت‌کنندگان تلاش شد تا مصاحبه در چند سطح و لایه انجام شود. برای تحلیل داده‌ها از تکنیک تحلیل مضمون بهره گرفته شده است به این طریق که با تأمل در مصاحبه‌ها و داده‌ها نخست مفاهیم اولیه استخراج شده و با دسته‌بندی مفاهیم و الصاق یک کد مفهومی به آنها اقدام به ساخت مقولات اولیه و مقولات اصلی نمودیم بنابراین صداها را گوناگون و قطعات پراکنده را پیدا و به هم متصل نموده تا روایتی استوار خلق شود. به این منظور به موازات آن که مضمون‌ها اکتشاف می‌شوند برای هر مشارکت‌کننده یک پروفایل فردی ایجاد می‌شود که حاوی گفته‌های کلیدی و بخش قابل توجهی از روایت آن‌ها در ارتباط با مضمون اصلی پژوهش باشد. در ادامه باید پروفایل مشارکت‌کنندگان را مرور و بازبینی قرار گرفته و طی این فرایند مضامین مشترک میان مشارکت‌کنندگان را برجسته کرده و با بررسی آن‌ها همراه مضامین به دست آمده یک بار دیگر همگرایی یافته‌ها جستجو می‌شود این

<sup>1</sup> Portraiture

<sup>2</sup> multi site

فرایند به روشن‌تر شدن مضمون‌ها، شکل‌گیری پرتره‌ها به پالایش روایت نهایی می‌انجامد (Zamani Moghaddam et al, 2022). در بحث اخلاق ضمن توضیح هدف تحقیق در گام نخست و جلب رضایت مشارکت‌کنندگان، اطلاعات محرمانه مانده و ارائه گزارش نهایی منطبق با داده‌ها و یافته‌ها بوده است.

## ۵. یافته‌ها

یافته‌های پژوهش را با ارائه پرتره ۶ نفر از مشارکت‌کنندگان شروع و سپس تفسیری از پژوهش را بر اساس مسئله پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۲ مضمون به دست آمده و تشریح ارتباط بین این مضامین، ادامه خواهیم داد تا روایت استواری از نسبت مداخلات توسعه‌ای، کنش اقتصادی و تولید بینوایی در زاگرس ارائه دهیم.

### پرتره اول: محراب

«روزگار با ما خوب تا نکرد من که الان می‌بینی تحت پوشش هستم ... بابام ۲۰۰ گوسفند داشت آقای ... چوپانم بود، دوره نوکیسه هاست. این آب را کباب می‌کردن (کنایه از فقر و نداری). ما خیلی زحمت کشیدیم یک عمر چوپانی و گله داری و بعدش هیچ ... وقتی قرار بود بچه‌ها را بفروستیم مدرسه مجبور شدیم گله را بفروشیم؛ . گله که فروختم زمین نداشتیم، مجبور بودم برم کارگری دو ماه اهواز، دو ماه دیگه تهران کار ساختمانی و بازار و کولبری ... این شد زندگی ما، نه بیمه‌ای و نه پس اندازی ... قبلا با قاطر و الاغ خودمون زمین را شخم می‌زدیم برکت داشت تابستون که میومد گندم و عدس و نخود خودمون داشتیم. الان راننده تراکتورها می‌گن جاده خوب نیست زمین سنگ داره گاواهن را میشکنه، اومدیم شهر که وضعمون خوب بشه پول گله دادیم بچه‌ها درس بخونن بچه‌ها درس خوندن و الان بیکارن خودشون مایه اعصاب خوردی ما شدن ... برادر از برادر خبر نداره، خیلی از ما رفتن خرمشهر، خیلیا رفتن اهواز از شون بی‌خبریم، دربدر و آورده شدیم خوش بحال اون روزا که کنار اقوام و فامیل بودیم. در زمان گذشته ما وقتی غذایی پخت می‌کردیم اول سهم همسایه را می‌فرستادیم<sup>۱</sup> الان بچه آدم کنارش داره چیزی می‌خوره به بابای خودش هم تعارف نمی‌کنه ...»

مصاحبه ما محراب در روزهای داخل کوچه و درب منزلشان صورت گرفت کل مصاحبه در ۲ ساعت و ۵ دقیقه صورت گرفت؛ هیچ‌گونه مقاومتی صورت نمی‌گرفت و با گفتن خاطره و روایت زندگیش احساس راحتی در چهره اش آشکار می‌شد او مردی ۷۳ ساله با ظاهری فقیر، فرسوده از کار و تلاش‌های جانفرسا برای زندگی، چهره و قامتش از سال‌ها قبل شکسته است به قول خودش در ۵۰ سالگی دیسک کمر، آرتروز و درد کمر و عضلات امانش را بریده اما تحمل کرده است به خاطر لقمه نانی، خودش اظهار می‌داشت که بیشتر از غذا قرص مسکن خورده است. در حال حاضر با همسرش و دو دختر مجرد که در نزدیک به سن مجرد قطعی زندگی می‌کند. اشاره می‌کند که دخترها و همسرش ۲۳ قالی ابریشم و گل ابریشم بافته‌اند. دو پسرش که درس خوانده‌اند کار اداری پیدا نکرده‌اند یکی به استرالیا مهاجرت کرده و دیگری هم در تهران مدتی کارگری کرده و الان در یک مرکز پخش دارو مشغول به کار است. خودش می‌گوید که زمانه خراب است کسی سراغی از شون نمی‌گیرد. محراب از وضعیت امروزش که این همه خودش و فرزندانش کار کرده‌اند، درس خوانداند اما حقوق ماهیانه اندکی و دفترچه بیمه‌ای ندارد سخت گله

<sup>۱</sup> در زبان لری به این رسم کاسما که شاید مخفف کاسه همسایه باشد می‌گفتند.

می‌کند. گاه خودش را مقصر می‌داند و گاه مسئولین. خودش را شرمنده فرزنداناش می‌داند که نمی‌تواند اگر روزی برای آن‌ها خواستگار بیاید توان تهیه جهیزیه برایشان ندارد. او به خاطر داشتن ۸ سر عائله پشیمان است، چرا که نتوانسته است با وجود زحمت زیاد آنها را تأمین بکند، خودش از عبارت رنج بی بر<sup>۱</sup> برای سرنوشت وضع زندگی اش استفاده می‌کند.

### پرتره دوم: نجف

چی بگم تموم زندگی ما رنج بوده و بدبختی، قدیم امکانات غذا نبود، اما برادری بود، آگه کسی به شکار می‌رفت بزی می‌کشت می‌آورد تقسیم می‌کرد همه با هم می‌خوردیم، این منم منم کردن و چشم و هم چشمی نبود... می‌خواستیم درس بخوانیم اجازه ندادن تا ششم خوندم پسر دایی ام آمد رشوه ای به سپاه دانش داد و من را از مدرسه بیرون آورد. قدیم هر چه بود همه مثل هم بودیم برادری مون خوب بود. ... الان آخر دنیا شده برادر به برادر رحم نمی‌کنه ... این چه بدبختیه که ما در این کشور داریم... آگه کسی درو و برداشت محصول کشاورزی داشت همه کمکش می‌رفتیم بهش می‌گفتیم گل درو<sup>۲</sup> زنی که شوهرش مرده بود، یا کسی که مریض بود ناتوان بود همه کمکش می‌کردیم، فامیلی بود، برادری بود، انسانیت بود؛ بار کسی زمین نمی‌موند... نمی‌دونم چه بلایی بود یک دفعه قاطر و اسب و گله فروختم، قالی های لری را زن ها پاره کردن... از نمند بهتر برای خواب نبود همه را پرت کردن بیرون... ما زحمت زیاد کشیدیم، خیلی شبا درو می‌کردیم، پای پیاده از اینجا تا پلدختر می‌رفتیم (۱۰۰ کیلومتر) تا به خط تهران اهواز برسیم از اونجا می‌رفتیم خرمشهر در اسکله کار می‌کردیم، بعدش که جنگ شد رفتیم تهران کارگری، کار ساختمانی.. اونجا در منازل کارگری با هم ولایت های خودمون به صورت مجردی کار می‌کردیم یک ماه دو ماه پشت سرهم کار می‌کردیم بعد می‌ومدیم سری به خونه می‌زدیم و بر می‌گشتیم.

دامداری که رسمش برداشته شد، وقتی گله ای رد میشه مردم در دهن و بینی خودشون رو می‌گیرن؛ دربدر شدیم به این شهر اون شهر... وقتی یکجا نشین شدیم دیگه نمی‌شد دام حمایت بکنی جا نبود، همسایه اذیت می‌شد، من خودم تعداد کمی دام داشتم وقتی از روستا رد می‌شدم عده ای جلو دهن و بینی خودشون رو می‌گرفتن، شورا، دهیار و شبکه بهداشت تذکر می‌داد..

مشارکت‌کننده دوم مردی ۸۶ ساله است، با او در منزلش مصاحبه کردیم، اگر چه به ظاهر کم حرف است اما دل پری از روزگار دارد، از مصاحبه استقبال کرد و صبحانه ای از ما پذیرایی کرد و به شوخی اظهار داشت که شما کارمندها و با سوادها از مهمان می‌ترسید، رزق مهمان با خودش هست با گشاده روی تمام استقبال کرد و از این که کسی به درد و دلش توجه می‌کند، خوشحال بود. او ۶ دختر و دو پسر دارد و اظهار می‌دارد که دو بچه اولش فوت کرده اند. او به شهر مهاجرت نکرده است، می‌گوید پشیمان است در اوایل می‌توانست چند قطعه زمین بخرد منزل بخرد، اما اصلا فکر نمی‌کرده است روزی قیمت ملک و مسکن در شهر این قدر بالا برود. اصلا این شهر که الان می‌بینی خالی بود چند اداره آمدن بودن و یک درمانگاه، زمین مفت بود کسی نمی‌خرید. بعدا متوجه شدیم که نه ما پول داشتیم و نه قیمت‌ها قیمت های قبلی بود. تا جوان بوذیم به گله داری و کوچ گذشت وقتی دام ها فروختم رفتیم کارگری به

<sup>۱</sup> عبارتی که لرها برای توصیف زحمت های جانکاه اما بدون نتیجه به کار می‌برند. (رنج بی ور)

<sup>۲</sup> یکی از شیوه های همیاری سنتی در بین مردمان زاگرس است که لرها به آن « گل درو» می‌گویند.

دنبال یک لقمه نان از این شهر به آن شهر. کارگری کردیم، خرمشهر، تهران، هفت تپه. او می‌گفت دخترهام شاید ۴۰ قالی بافت کردن ۶ متری، ۱۲ متری، زر نیم، با تأسف می‌گفت از بچگی پای دار قالی بوده اند، خیلی سختی کشیده است و فرزندان دخترش هم با وجود این که از کلاس دوم ابتدایی پای دار قالی بوده اند بیمه ندارند. قالی برخی اوقات روی دستمون می‌موند و کسی نبود خرید بکنه. وی دگرگونی‌ها مانند تلویزیون، وسایل ارتباطی مانند شبکه‌های اجتماعی، تلقن را مفید می‌داند که فرد را از بی‌خبری در می‌آورد، از جهت دیگر زیر ساخت‌های مانند برق، بهداشت، درمانگاه و بیمارستان که به منطقه آمده است را خوب توصیف می‌کند. او می‌گوید اشتباه ما این بود که با آمدن تراکتور و خودرو اسب و قاطر و الاغ‌های خود را فروختیم؛ آدم روستایی به این‌ها نیاز داشت. بعد کسی نمی‌آمد زمین ما که جاده کمی مشکل داشت شخم بزند، همه چیز ماشینی شد حتی آدم‌ها. دانشگاه و این که این همه آدم با سواد در منطقه وجود دارد. اما از بی‌قانونی و پارتی‌بازی و انجام ندادن کار مردم شکایت دارد. از این که بی‌اخلاقی و بی‌وجدانی و حرص مردم زیاد ناراحت شده و برادری و فامیلی کم‌رنگ شده حسرت می‌خورد و آرزو می‌کند دوباره آن دوران برگردد.

#### پرتره سوم: لطفعلی

من الان ۷۳ سال دارم، وقتی که طرح آمارگیری زمین میاد پدرم به علت اختلاف از این آبادی مهاجرت می‌کنه و زمینی بهمون نمیرسه، قبلا دامداری می‌کردیم، بخور و نمیری گیرمون میومد. من ۱۶ ساله بود که رفتم خرمشهر کار کردم خیلی سخت بود اما تحمل می‌کردیم تا جنگ شروع شد اونجا کار کردیم جنگ که شد برگشتیم منطقه دوباره رفتم تهران کار ساختمانی، مدتی بازار بودیم باربا چرخ یا با پشت حمل می‌کردیم. چند سال بچه‌ها رو بردیم قرچک ولی فایده‌ای نداشت برگشتیم و مدت زیادی مجردی خودم می‌رفتم. چند سال توی این سد کار کردم ۶ تا بچه دارم. دامادم فوت شده و دخترم و نوه‌ام هم پیش خودم زندگی می‌کنن... مدتی گاو داشتیم جایی نبود حمایت کنیم. زندگی عوض شده اصطبل‌ها چند سال پیش تخریب کردیم بی‌خود الان نمی‌تونیم دوباره بسازیم، نه جا داریم و نه پول.. نه توانایی شهر رفتن داریم و نه اینجا می‌تونیم گاو و گوسفندی حمایت کنیم... الان هم که زندگی ما با حمایت کمیته امداد می‌چرخه..

مصاحبه ما با لطفعلی در اردیبهشت ماه بعد از ظهر ۱۲ اردیبهشت بود که در دفتر دهیاری روستا بدون حضور دهیار برای آن که مشارکت‌کننده راحت باشد انجام شد. مصاحبه‌کننده بسیار مسن تر و شکسته از ۷۳ سال سن نشان می‌دهد، او درد دیسک کمر، جراحی کمر را در سن ۴۵ سالگی تجربه کرده است؛ فشار کارهای سنگین چنان موجب از پای افتادن او شده است که ابراز می‌دارد دیگر توانایی انجام هیچ‌گونه کاری ندارد. از فقدان بیمه‌گله‌مند است و تنها از طریق دریافت مستمری کمیته امداد گذران زندگی می‌کند. او دوندگی‌ها و مرارت‌های زیادی برای رهایی از فقر داشته است اما در نهایت پس از سال‌ها سخت‌کوشی این مستمری کمیته امداد است که به‌دانش رسیده است. لطفعلی می‌گوید که درست است که ما زمین نداشتیم، ولی می‌توانستیم بزرگ‌تری کنیم، فامیل‌هایی که زمین بیشتر داشتند نمی‌توانستند زمین خودشان را تمام کشت کنند و بخشی به ما می‌دادند. اما با مکانیزاسیون کشاورزی حتی دیگر امکان بزرگ‌تری ندارد و پول هم برای اجاره زمین ندارند.

او از کم رنگ شدن برادری و بی‌رحمی دل‌آزرده به نظر می‌رسد در جای جای گفتگوش از این که کسی سراغی از آنها نمی‌گیرد صحبت می‌کند. می‌گوید کسی به دختر بیوه و بچه‌اش، کمک نمی‌کند به قول خودش آنها از بالا خدا و از زمین کمیته امداد دارند. وقتی که از دختر بیوه و نواش صحبت می‌کند غم تمام وجودش را می‌گیرد، اشک در چشمانش حلقه می‌زند، لرزش را در صورت استخوانی‌ش لمس می‌شود. از سال قبل از این که به این حال و روز بیفتد در به در دنبال وامی برای اشتغال بوده صحبت می‌کند. می‌گوید پارتی بازی زیاد است و همین پارتی بازی کار را خراب کرده است. با حالتی سوالی اما با خشمی فروخورده می‌پرسد که چرا زن من و دخترهایم که در حدود ۳۰ قالی بافتن نباید بیمه باشند؟ اما کسی که قلاب‌گیری بلد نیست اصلاً نمی‌داند دار قالی چی هست؟ الان بیمه بازنشستگی قالی بافی می‌گیرد؟ لطفعلی می‌گوید یک سیل آمد و هر چه قدیمی بود و مربوط به ما بود کهنه شد، داس، گاو آهن و قالی‌ها و گلیم‌های لری و لباس لری را همه پرت کردیم.

او اظهار می‌کند که چه روزهایی با قاطرو الاغ زمین‌های سنگلاخی و شیب‌دار را شخم زده است؛ غلات و حبوبات خانواده‌اش را تأمین کرده است و الان آن زمین‌ها را آب برده و نابود شده‌اند. در چشمانش خستگی و انتظار دستگیری و احقاق حقوق از دست رفته‌اش موج می‌زند. حسرت این که تلاش و تکاپوی خودش و بچه‌هایش به نتیجه نرسیده سخت آزارش می‌دهد به گونه‌ای که آه از نهادش بر می‌خیزد؟ چقدر توی سرما و گرما خیار کاشتیم. این بدبختی دیدن آخرش پول سم و بذر و حق آبه نمی‌شد. از دستانش، شکل انگشت‌ها، شکستگی ناخن‌ها کاملاً مشخص است که انواع فشارهای کاری تحمل کرده است، انگشت شصت پایش از کفشش نمایان است، لباس‌های رنگ و رو رفته‌ای که در بعضی از نقاط آثار در رفتگی و پارگی از آن‌ها نمایان است با رنجامه‌ای که اظهار می‌دارد کاملاً همسو و سازگار به نظر می‌رسد.

### پرتره چهارم: علی

من از ۵۵ سالگی تحت پوشش قرار گرفتم، خیلی زحمت کشیدم که بتونم به خرج برسم تونستم، از چهل سالگی برا یکی کار ساختمون می‌کردم از پشت بام افتادم و پام شکست که پلاتین گذاشتم بعد از مدتی دوباره رفتم کارگری، بیمه نبود و من هم ازش شکایت نکردم... زمینی نداریم که بتوانیم روش کار بکنیم، قبلاً عشایر بودیم گاو و گوسفندی الان هم که دهیار و بهداشت گیر میدن چون بوی پهن و فضولات مردم را اذیت می‌کنه و همیشه دام حمایت کرد... از طرف دیگه فایده‌ای نداره خرج گرون شده. دامدارها همه ور شکست شدن.. بچه‌ها رو فرستادیم درس بخونن دستشون به جایی بند بشه نشد پارتی بازی به باید یک آشنایی داشته باشی من بچه‌هام رو فرستادم لیسانس گرفتن امید داشتم اون‌ها هم برن اداره ای اما نشد.. همش میگن وام مشاغل روستایی من توی این حیاط که ۴۰ متره چطوری از گاو حمایت بکنم چطوری از مرغ خانگی حمایت بکنم.....

مصاحبه ما با علی در داخل کوچه درب منزل ایشون صورت گرفت، او تا کلاس پنجم ابتدایی درس خوانده است و بعد به پدرش در کار کشاورزی و دامداری کمک کرده است. در همان اول مصاحبه به سایدگی زانویش اشاره می‌کند و از پلاتینی که به علت شکستی در پایش دارد شکایت دارد و اشاره می‌کند که به دلیل دیسک کمر نمی‌تواند خیلی سرپا بماند صمیمانه تعارف می‌کند به منزلش برویم و هم چایی بخوریم و هم این که حال و روزش را بهتر ببینم. علی می‌گوید خیلی زحمت کشیده است، تنبلی نکرده است در جای جای صحبتش پینه دست‌ها یش

با باز کردن کف دستانش را به من نشان می‌دهد می‌گوید چاره‌ای ندارد با این درد کمر و ساییدگی مجبورم کار بکنم چون فقط نیم هکتار زمین دارم. از این که اقوام و فامیل سراغش نمی‌گیرند شکایت دارد علت این طرد را فقر و دست‌تنگی اش می‌داند. می‌گوید ما جز فقر گناهی نداریم، علی‌سه‌فرزندش لیسانس گرفته‌اند اما بیکار هستند مثل خودش کارگری روزمزد یک پسر لیسانس گرفت توی دانشگاه دولتی اهواز الان رفته تهران کارگری می‌کنه آیا خدا اینو قبول داره بچه درس خون بره و کار بیل بکنه. او هر روزی که در مزارع با ساختمان کار می‌کند مزدی معادل ۱۵۰ تا ۲۰۰ هزار تومان دریافت می‌کند؛ البته هر روز نمی‌تواند کار پیدا کند ماه هست حتی یک روز هم نمی‌تواند کار پیدا کند و برخی ماه‌ها تماماً مشغول است. می‌گوید که پدرش هم چیزی نداشته است که به او ارثی برسد. گاو و گوساله‌ای یا بزای حمایت می‌کنند شب به سرقت می‌روند. یخچال ندارد، دست‌من را می‌گیرد و به داخل منزل می‌برد، موکت و فرش‌های رنگ و رو رفته اجاق‌گازی که آثار زنگ‌زدگی در تمام بدنه اش نمایان است. حیاط منزلش ۴۰ متر و فاقد امکان ورود خودرو به داخل منزلش است. خانمش از راه می‌رسد و می‌گوید این ساختمان یک مترسک است که از بیرون آن را سنگ و سرامیک کاری کرده‌اند که پیش همسایه‌ها کم‌نیاورند.

### پرتره پنجم: هوشنگ

۶۳ ساله بیماری قند و فشار خون دارم؛ زمانه عوض شده است. ۵ سال دامداری کردم، الان برادری وفامیلی دیگه وجود نداره اون موقع خیلی از این مردم می‌ومدن سر سفره بابام حلالشون، همونی که چوپان بابام بوده الان بچه‌هاش از این ماشین‌های گران‌دارن، یکیشون نماینده بردش سرکار الان کسی را حساب نمی‌کنن، مال و اموالشون جمع نمیشه... اول مستخدم بودن، دیپلم داشت. از کجا میارن مشخصه دزدی. ما هم جا موندیم. کاری جز دامداری بلد نیستیم این دیگه مردم اعتراض می‌کردن فروختیم و رفت... البته به صرفه نبود. الان یک روز کارگریم، یه روز دامداریم برای یه لقمه نون خودمون به آب و آتش می‌زنیم بهار و تابستون می‌رفتیم تهران کارگری می‌کردیم، الان هم توی روستا اگه کسی کار ساختمونی چیزی داشته باشه روزمزد کار می‌کنیم.. چند سال تهران بودم بازار کولبری می‌کردیم... کمیته امداد اگه نبود می‌مردیم من هیچی ندارم... مردم زمانه عوض شدن، به خدا مشهدی رضا مریض شده بود، دست و بالش تنگ بود فامیل نشستیم پولی جمع کردیم و یک و دونفر که بلد بودن اون رو به خرم‌آباد بردن تابستون بود مردم اول کشاورزی‌ها و غله او را جمع کردن. هر چه بود برادری بود فامیلی بود... مشهدی فلانی دانشگاه نرفته بود اما به اندازه صد پزشک درمون می‌کرد، شکسته بندی می‌کرد...

مصاحبه من با هوشنگ در تاریخ ۲ مرداد ۱۴۰۱ انجام گرفت، هوشنگ مردی محبوب بود، پدرش کدخدای ده بوده است، ۶ سال است که بیماری قند و فشار خون آزارش می‌دهد، ۶ سرعائله دارد، ظاهرش بالای هفتاد سال نشان می‌دهد؛ در عین خشم خاموشی که در چهره اش و وجودش موج می‌زند اما به خاطر دریافت مستمری ماهیانه از کمیته امداد و یارانه خدا را در هر چند دقیقه یکبار شکر می‌کند. او اشاره می‌کند که سیاه‌چادر پدرش محل رفع و رجوع مشکلات مردم بوده است، گله و اسب و تفنگ داشته‌اند؛ پدرش هم بزرگ بوده است و هم تفنگچی. حشم دار بوده‌اند. خودش می‌گفت مار زیر پای گله شان جان سالم به در نبرده است {کنایه از تعداد زیاد گله و رمه است}. حرف‌های درگوشی به من می‌گفت که دخترهایش الان در شهر... فروشنده هستند، می‌گفت کسی نفهمه برای ما زشت است. ماهی یک میلیون حقوق می‌گیرند. دانشجوی فوق لیسانس مدیریت دانشگاه دولتی هستند. شرم تمام وجودش

را می‌گیرد مجبور می‌شوم تسکینش بدهم تا کمی آرام شود. از یک جهت خوشحال است که دخترش خرج خودش را در می‌آورد اما هراس این که مردم ده بفهمند دخترش به عنوان فروشنده کار می‌کند آزارش می‌دهد. خشکسالی آنها را اذیت کرده است ۶ هکتار زمینی که دارد با این خشکسالی اصلاً به درد کشت و کار نمی‌آیند. می‌گوید منطقه دیم است، دیم امیدی ندارد. می‌گوید ۵۰ سال دامداری کرده است آخرش این وضعیت است. هوشنگ می‌گفت کسانی که ده را ترک کرده‌اند و به شهر رفته‌اند وضعیت بهتری دارند، حرفه‌ای را یاد گرفته‌اند. البته همه نه برخی هم از ما بدبخت تر هستند در شهرها مستأجری و در بدری می‌کشند. دامداری و کشاورزی نه جواب می‌دهد و با این خیابان‌کشی روستاها و آسفالت کردن‌ها فایده ندارد.

### پرتره ششم: محمد

...اول دامدار بودیم و کشاورزی می‌کردیم، زیرپا و پتو هم نبود، نان بلوط بود ولی مردم قانع بودند؛ نون گندم هم بود خیلی کم این ماشین که اومد بیچاره شدیم، اون موقع پای پیاده می‌رفتیم سری به فامیل می‌زدیم الان همه چیز شده ماشین... قبل از این که تراکتور بیاد اشاره می‌کند {به زمین‌های شیبدار اطراف آبادی} همه را با قاطر شخم می‌زدیم برکت زیاد بود انبار را پر می‌کردیم از گندم تا سال بعد می‌خوردیم، الان که همه چیز داریم می‌خریم نون، شیر، تخم‌مرغ... از چی بگم من ۲۶ سال در کارخانه‌های جنوب کار کردم الان یک روز بیمه ندارم تابستون می‌ومدم کشت و کار جمع می‌کردم دوباره می‌رفتم خوزستان... ۵ دختر دارم که شبانه روز قالی می‌بافتن همه اش گفتم بچه‌ها درس بخونن رفتن دانشگاه دولتی الان بیکارن؛ بزرگه فوق لیسانس گرفت و معتاده و کوچکه هم لیسانس گرفت و رفت استرالیا.. الان هم که یه مستمری از کمیته امداد می‌گیریم و کاری از دستمون بر نمی‌آد... کسانی برد کردند که رفتن بازار، رفتن گوشه شهری حرفه‌ای یاد گرفتن یا دستشون به دولت بنده... کسی سراغ کس نمیگیره، امروز و فردایی قبلا بود، دست قرضی الان هیچ، زمانه بدی شده، قدیم ما لقمه نونی داشتیم دوست داشتیم همه بیان بخورند الان هم می‌گن چطوری لقمه از دهن دیگران بیرون بیارم برا خودمون.. رحم و مروت و انصاف نمونده.. آخر زمان شده پسر به پدر رحم نمی‌کنه...

محمد ۹۳ سال سن دارد؛ می‌تواند خاطراتش برای ما تعریف بکند؛ پدر آنها از افراد حشم داره ده بوده است؛ او سختی‌های زیادی کشیده است البته قبل از آن که مداخلات صورت بگیرد آنها سرخوش و آقابالاسر خود بوده‌اند؛ به کشاورزی و دامپروری مشغول بودند خودشون تخم مرغ، مرغ، لبنیات، گوشت، آرد و نان و حبوبات خودشون تهیه می‌کرد، او می‌گوید تنبل نبوده‌اند بچه‌هایش ۲۶ قالی گل ابریشم و ابریشم بافته‌اند، همسرش گاو، مرغ خانگی و بوقلمون پرورش داده است و خودش هم گله دار و کشاورزی کرده و چیزی که برایش سخت آزار دهنده است این است که ۲۶ سال بدون بیمه در شرکت‌های قند و شکر خوزستان بدون کار کرده است..وقتی از بچه‌های مستعد و فارغ التحصیلش که معتاد شده‌اند یا به خارج از کشور رفته‌اند می‌گوید بغض می‌کند.

### برساخت استقرایی مضامین پژوهش

بر اساس استقرای کیفی مضمون پس از مطالعه و تحلیل مصاحبه‌ها و پرتره‌ها به دست آمد

### مضمون اول: رنج‌های سرخوشانه

مشارکت‌کنندگانی که پرتره آنها در فوق ترسیم شده است، از گذشته نه چندان دوری صحبت می‌کنند که کارهای بدنی سخت به آنها محول شده است برای لقمه نانی از صبح تا غروب تلاش کرده اند اما ارباب خود بوده اند یا در مزرعه کوچک خود یا در کوچ روی‌های مکرر در زیستگاه ایلی خود از باد و بوران‌ها و خشکسالی‌ها، لذت‌ها و مصیبت‌های که تجربه کرده اند. آن‌ها با تمام مشقت‌ها و تنگناهای که در گذشته تجربه کرده اند گذشته نه چندان دور خود را که نیم قرن پیش است را با وصف‌های مانند « دوره خوبی بود»، « برادری بود «همسایه برای همسایه جان می‌داد» « اعتماد و اطمینان بود» توصیف می‌کردند. آنها معتقدند « همبستگی» « همیاری»، « دستگیری و کمک» در قدیم وجود داشته است ولی در حال حاضر از بین رفته است، مشارکت‌کنندگان ما با تمام وجود تغییری عظیم را که تجربه کرده اند با فهم مقتضی خود تفسیر و روایت می‌کنند.

تفسیر شبیه بخش اعظمی از تفکر اجتماعی مدرن نوستالژیک به نظر می‌رسد اما بخشی از زیست بوم اجتماعی خود از دست رفته می‌دانند اگر چه در بهای از دست رفتن آن جهان به نعماتی رسیده اند. آنها منکر پیامدهای مثبت توسعه نیستند اما در روایت آنها مداخلاتی که در زندگی آنها صورت گرفته است به بهای جبران ناپذیری صورت گرفته است. روایت آنها از رنج‌های گذشته‌شان روایتی سرخوشانه است. بنابراین ما به مفاهیم مرتبط با این روایت عبارت وصفی «رنج‌های سرخوشانه» الصاق نموده ایم. نجف تاریخ زندگی خود را سرشار از زحمت و سختی می‌داند اما آن را با " برادری و ترحم" توصیف می‌کند؛ محراب می‌گوید سختی بود اما برکت هم بود محمد هم به رنج و مشقت آور بودن نان بلوط توام با برادری اشاره می‌کند. هوشنگ می‌گوید هر چه بود برادری بود. اجتماع محلی با آن سیاه چادرها، خانه‌های کاه‌گلی عرصه‌ای قابل پیش‌بینی از همبستگی اجتماعی، برادری و همیاری به نمایش می‌گذاشت. علیرغم آن که میزان دارایی و ثروت افراد متفاوت بود اما وجود روح همبستگی قوی تصور یک جامعه بدون لایه بندی طبقاتی به نمایش می‌گذاشت. زرق و برق و چشم و هم‌چشمی به میزان خیلی کم وجود داشته است. کار و سختکوشی عامل ارتقای فرد در سلسله مراتب اجتماعی بود اگر چه مالکیت خصوصی املاک و اشیا و ابزار وجود دارد اما چنانچه فردی نیاز به ابزاری داشته باشد به راحتی از دیگران قرض می‌گرفت و از این منظر این تصور به وجود می‌آمد که آن ابزار در مالکیت عمومی است.

در زیست‌جهان پیشامدخاله همه مشارکت‌کنندگان جز یک مورد خودشان را کدخدا، حشم‌دار، مهمان‌واز و سفره‌دار می‌دانند. این دنیا با کنش اقتصادی مشاعی، کنش اقتصادی حمایت‌گر، کنش اقتصادی بوم‌زاد، حمایت اجتماعی، خودباوری، همبستگی اجتماعی، سختکوشی و کمیابی توصیف شده است.

### مضمون دوم: تغییرات آمرانه (تحقیرکننده، طردکننده، منفعل‌کننده)

ورود توسعه‌چی‌ها، کارگزاران توسعه و پیمانکاران توسعه از بدو ورود تا خروج همراه با نادیده انگاشتن سنن و ارزش‌های اجتماعات محلی بوده است. مضمون « تغییرات تحقیرکننده» به مجموعه از تغییرات متنوع اما همبسته‌ای اشاره دارد که دانش محلی، مشاغل گره خورده با زیست بوم در اجتماعات محلی را به حاشیه رانده است و هر آنچه را که فرمان اجراییش از اتاق فرمان توسعه صادر نشده است تحقیر می‌کند. فرایند تحقیر آن گونه که مشارکت‌کنندگان بیان داشته اند از لوازم منزل گرفته تا پوشاک، ابزار کار مانند «داس»، «سرنده» تا کنش اقتصادی آنان «درو»، دامپروری»

مشاغل مرتبط با ابزار مانند نجاری و آهنگری شده است. این فرایند که به مثابه هولوکاست عمل کرده است شبکه ای از باورها، کنش ها، مشاغل، ابزارها و دورنما ها یا چشم اندازها را تخریب نموده است. مشارکت کنندگان اشاره می کنند که وقتی به تعبیر خودشان دوره مشاغل و زندگی آنها به سر رسیده بود چگونه «اسب و قاطرهای»، «گله های گاو و گوسفند» را ناخواسته و با اکراه فروختند و در گام بعدی چگونه ابزار و یراق مربوط به دوره ای کنش اقتصادی بوم زاد خود که از جانب مداخلات تهدید نشده بود نیز به دوره گردهای فروختند. این سیکل تخریب و دوریز، البته نقطه پایانی نداشته است و بعد سراغ معماری منازل مسکونی پوشاک و نحوه آرایش و پوشش در اجتماع محلی رفت و تمام آنچه پیشاتوسعه ای تلقی می شد به اسم مضمئزکننده، کهنه، قدیمی کنار گذاشته شد. لطفعلی می گوید چطور بچه ها و اهل خانواده اش فشار آورده اند که اصطبل را تخریب کنند نجف اشاره می کند که مردم دامداری و دامپروری را مسخره می کنند.

### مضمون سوم: مداخلات دفع کننده

اگر چه مشارکت کنندگان پیامدهای مانند سهولت در حمل و نقل، بهسازی جاده ها، دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی را منکر نیستند. وسایل سرمایشی و گرمایشی، وسایل ارتباطی که آن ها را از بی خبری خارج کرده است تحسین می کنند و وفور مواد خوراکی و غذایی را با کمبودهای گذشته قابل قیاس نمی دانند. اما آنها معتقد هستند که با از بین رفتن مشاغل متناسب با خط سیر شخصی و اجتماعی خود به دلیل این که زمینه ها و پیش نیازهای این مشاغل در اجتماعات محلی تخریب شده است موجب شده است که کسی در روستاها و شهرهای این منطقه نماند و همه میل به مهاجرت داشته باشند. مشاهدات و اظهارات مشارکت کنندگان نشان می دهد که برخی از روستاها در صورت ماندگاری جمعیت بایستی امروز حداقل بیش از ۵ هزار جمعیت در خود جای می دادند این در شرایطی است که پس از مداخلات و تغییرات رخ داده در منطقه، مهاجرت موجب شده است که برخی از مناطق خالی از سکنه شده و برخی از مناطق روستایی با حداقل ممکن جمعیت را دارد. این در شرایطی است که از نظر دورکیم تراکم مادی و معنوی از پیش شرط های شکل گیری تقسیم کار اجتماعی است (دورکیم، ۱۳۸۱) مداخلات و تغییراتی که توسط کارگزاران توسعه در اجتماعات محلی انجام شد با تضعیف امکان ماندگاری اشکال کنش اقتصادی بوم پایه فقر و فلاکت را گسترش داده و زمینه دفع جمعیت به مثابه یک عامل مهم توسعه ای و رفاهی و امکان شکل گیری تقسیم اجتماعی کار در کنش اقتصادی را فراهم کردند. نجف از این که همسایه ها درمورد دامداری و حمایت دام داخل آبادی حمایت کند تقریباً هرروز تذکر دریافت می کند. محراب از مهاجرت بچه هایش برای یافتن لقمه نانی حکایت می کند. علی می گوید «من با حیاط ۴۰ متری چطور می توانم وام مشاغل روستایی مثل پرورش مرغ خانگی بگیرم یا گاو پرورش بدهم». محمد در حین گفتن قصه مهاجرت پسر دانشگاه رفته اش که به دنبال کار به استرالیا مهاجرت کرده است بغض می کند.

### مضمون چهارم: تغییرات محدودکننده

کنش اقتصادی برساخته ای آنی نیست؛ بلکه تاریخمند است و با زیست بوم یا زیست جهان - در تعبیر هابرماس - در تناسب و تأثیر و تأثر متقابل است. مداخلات سیستم ها که عمدتاً با برنامه های نوسازی در قبل از انقلاب شروع

شده است موجب دگرگونی در حیات و زیرساخت‌های اجتماعی مردم منطقه شده است. اما این تغییرات نه مقوم کنش‌های اقتصادی تاریخی منطقه مانند «دامپروری» و «کشاورزی» بوده است و نه توانسته است عرصه برای اشکال جدیدی متناسب با بوم برای کنشگران فراهم کند؛ بنابراین این تغییرات در نقش مزاحم و مانع ظاهر شده‌اند. مشارکت کنندگان در اجتماع محلی نحوه خیابان‌کشی و معماری جدید روستایی را مزاحم مشاغل روستایی می‌دانند. آنها که تجربه زیسته چند صدساله در این بوم داشتند به یکباره به واسطه این مداخلات توسعه‌ای بایستی مطابق با بازرسی‌های بهداشتی تذکرها «دهیاری» و «شبکه بهداشت و درمان» دام‌های خود را به خارج از محل سکونت منتقل می‌کردند. قبل از این تغییرات زمین‌های ساخت و ساز نشده علیرغم این که در قید مالکیت خصوصی بودن به مثابه یک عرصه مشاعی مورد استفاده همگان قرار می‌گرفت و از جهت دیگر هر کسی در هر نقطه اجازه ساخت‌وساز داشت و در نتیجه مشاغل روستایی کمتر با مضیقه عرصه و مکان مواجه می‌شدند.

شکایت‌های مردم از بوی بد فضولات گاهی موجب درگیری و مداخله نیروی پلیس و مراجع قانونی برای مصالحه می‌شود. از جهت دیگر نسل جدید سختکوشی را که با درآمد بخور و نمیر همراه باشد نمی‌پذیرد و مدام در تغییر مسیر کنش اقتصادی تأکید دارد. ورود تکنولوژی‌های جدید کشاورزی مانند تراکتور موجب شده است که بسیاری از مردم به دلیل شیبدار بودن اراضی نتوانند از تکنولوژی‌های جدید در کنش اقتصادی در عرصه کشاورزی استفاده کنند؛ بنابراین عرصه برای کنش اقتصادی که در تناسب با خط سیر منطقه است تنگ شده است و کنشگر اقتصادی دیروز، امروز دست و پای خود را بسته می‌بیند و تغییرات جدید و مداخلات را محدود کننده توصیف می‌کند. محدودکنندگی مداخلات و تغییرات توسعه‌ای معطوف به کنش اقتصادی مشارکت کنندگان و اجتماع محلی است. نجف می‌گوید «ما فقط دامداری بلدیم و دامداری که برداشته شد دربه در شدیم»؛ علی می‌گوید بهداشت در مورد حمایت دام به آنها تذکر می‌دهد.

### مضمون پنجم: کنش‌های اقتصادی سرگردان

این مضمون اشاره دارد به تکاپو و تقلاهای سرگردان مشارکت کنندگان و اجتماعات محلی برای کسب حداقلی از معیشت و رفاه که در برگزیده طیفی از کنش‌های اقتصادی از جمله «مهاجرت»، «مهاجرت‌های فصلی برای کارگری ساختمانی»، «دست‌فروشی در حاشیه میدان و مراکز شهری»، «مهاجرت به کشورهای خارجی»، «دلالی» و غیره؛ اما وقتی که این کنشهای اقتصادی سرگردان نتوانستند حداقلی قابل قبول از رفاه برای آنها فراهم بیاورد شاهد برگشت بسیاری از اجتماعات محلی به مشاغل و کنشهای اقتصادی متناسب با تجربه و خط سیر خود مانند دامپروری، کشاورزی هستیم. البته این بازگشت به دلیل مداخلات سیستم و اتاق فرمان توسعه نمی‌تواند به نتیجه رفاه و رهایی از فقر منجر شود. چرا که زیرساخت‌ها و ملزومات کنش اقتصادی متناسب با بوم در چند دهه اخیر توسط مداخلات توسعه‌ای تخریب شده و یا این که دچار دگرپرسی شده‌اند. به عنوان مثال تبدیل شدن بخشنامه‌ای یا دستوری بسیاری از مراکز روستایی به مرکز شهری موجب شد از صبح روز بعد از صدور بخشنامه و نصب تابلوی شهرداری، خیابان‌کشی‌ها به سیاق شهرهای بزرگ شروع شده، «اصطبل‌ها» و «پرچین‌های» نگهداری احشام و گله به اسم زیبا سازی شهری تخریب شده و با المان‌های شهری غیر متناسب، تزئین شده و از طریق عملی شدن سیاست‌های توسعه‌ای از این دست، زرق و برق شهری آتلانتیک شمالی به روستاهای اجتماعات محلی هجوم آورد.

در چنین شرایطی کنش اقتصادی در اجتماعات محلی سرگردانی بیشتری را تجربه می‌کند و علیرغم تقلای و تکاپو به رهایی از فقر منجر نشود. لطفعلی به مهاجرت های پی در پی اش از خرمشهر، قرچک و تهران برای کسب لقمه نانی اشاره می‌کند. هوشنگ هم اشاره می‌کند که چطور برای کسب معاش از کارگری روزمزد در ده تا کاگری ساختمانی در تهران و کولبری در بازار تهران انجام داده است.

#### مضمون ششم: کنش اقتصادی غارت‌شده

مشارکت‌کنندگان در ارائه روایت از زندگی خود عبارت «رنج»، «مشقت» و «سختی» را خیلی مورد استفاده قرار می‌دهند؛ پژوهشگر از خود می‌پرسند که چرا این همه تقلا و تکاپو به رهایی از فقر منجر نشده است. بیگاری کشیدن از زیر دستان، مسئله ای تاریخی است اما به تاریخ سپرده نشده است و هم چنان تداوم دارد. مشارکت‌کننده-ای که ۲۶ سال در شرکت‌های جنوب کشور از جمله قند و شکر کارگری مشقت آور بارگیری کیسه های ۱۰۰ کیلویی انجام داده است؛ حتی یک روز سابقه بیمه ای ندارد. فقدان بیمه نمودی از غارت عینی کنش اقتصادی است. مشارکت‌کنندگان بیان نموده اند که همسر یا فرزندان دخترشان ۳۰ و تا ۵۰ فرش دستباف در سایزهای مختلف و طرحهای متنوعی مانند کرک، گل ابریشم و تمام ابریشم بافته اند؛ اما هیچگاه به قیمت واقعی فروخته نشده اند در برابر کار و هنرشان مزدی قابل توجه دریافت نکرده اند و حتی یک روز بیمه قالی‌بافی شامل حال آن ها نشده است. این در شرایطی است که کسانی که حتی یک رج فرش نبافته اند از بیمه بازنشستگی بافندگان بهره‌مند شده اند. ارزان خری، سلف خری محصولات نیز از جمله اشکال دیگر غارت و بهره‌کشی از اجتماعات محلی است که در اشکال مختلف همچنان ادامه دارد. لطفعلی از این که برای کارفرماهای مختلف کار کرده و بیمه ندارد شکایت دارد. محراب هم از این که هیچ بیمه ای ندارد شکایت دارد. محمد سالخورده ترین مشارکت‌کننده می‌گوید دخترانش بین ۳۰ تا ۵۰ فرش دستباف، بافته اند؛ اما به قیمت مفت فروخته است و خودش ۲۶ سال کار کرده و بیمه ندارد.

#### مضمون هفتم: برهوت کمیابی و محاسبه‌گری

دگرگونی که پس از برنامه‌های و مداخلات توسعه‌ای در اجتماع محلی ایجاد شده است صرفاً اقتصادی نیست؛ این دگرگونی شبیه دگرگونی بزرگی که پولانی به تصویر می‌کشد منجر به تخریب بافت اجتماعی و همبستگی در اجتماعات محلی شده است. قبل از تجربه تغییرات و مداخلات مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که اجتماع آنها قبلاً «خودمانی تر»، «برادرانه تر»، «انسانی تر» بوده است. مشارکت‌کنندگان اظهار نموده اند که در گذشته مردم از «همدیگر دستگیری می‌کردند»، «بده بستان»، «کمک»، «همیاری و تعاون» وجود داشته است. «اعتماد» و «اطمینان» وجود داشت روابط اجتماعی خیلی گرم و صمیمی بود ه است و مردم در غم و شادی هم شریک بودند وضعیت امروز از نظر مشارکت‌کنندگان «سرد و بی‌روح» است، آنها بر این عقیده هستند که هم و غم مردم این است که «پول و مال بیشتری» جمع کنند؛ کسی به فکر برادری و فامیلی نیست.

مردم دچار حرص و طمع شده اند. برادر، اگر برای برادر منفعت نداشته باشد؛ سراغ همدیگر نمی‌گیرند. از نگاه مشارکت‌کنندگان «پول» معیار همه چیز شده است و خیلی ها را درجایی که نباید باشند قرار داده است. آنها معتقدند «این پول ها و مال های که دیگران به یکباره به دست آورده اند، باد آورده است و روزی به باد خواهد رفت»، «لقمه

های حرامی است که در گلوی خورنده آن گیر خواهد کرد» مشارکت کنندگان دنیای انسانی خود را در هجوم هیولای انسان شناختی اقتصادی و فزون خواهی، می بینند که به چیزی جز منفعت اقتصادی نمی اندیشند. نجف با حسرت اظهار می کند «که در دوره قدیم برادری بود» و محراب از «خراب شدن زمانه که هر کسی به فکر جیبش هست و از فامیل سراغی نمی گیرد» اشاره می کند.

### مضمون هشتم: ناسازی

بنابراین تغییرات میدان با ایجاد گسست بین میدان و عادت‌واره و ایجاد ناسازی برندگان و بازندگان را خلق می کند. برای بوردیو ناسازی، ناظر بر گسست و شکاف در رابطه متقابل عادت واره و ساختار میدان است که دیگر با هم تناظر و تطابق ندارند (هاردی، ۱۳۹۳: ۲۰۸). تغییرات میدان توسط مداخله های فرا نهادها و فرا میدان رخ می دهند نمونه ای از این مداخلات را می توان در مداخلات توسعه ای، سیاست های فقرزدایی، طرح هادی و غیره مشاهده نمود. تغییرات میدان به تعبیر بوردیو وضعیت طبقه محروم جامعه را بدتر می کند و باعث می شود که آنها بیشتر درون منجلا ب فقر و فلاکت فرو بروند (همان: ۱۱۸). ناسازی بین عادت واره و میدان در حوزه مورد مطالعه به شدت در عرصه های عینی و ذهنی مشهود است؛ آنها نه به ارزش های سرمایه دارانه پایبند هستند و نه می توانند نباشند دوگانه ای که زمینه بهره کشی و استثمار آنها فراهم کرده است؛ آنها نه توانایی آن را دارند که در مقابل کار از کارفرمای خود بیمه ای طلب کنند و نه می توانند بدون کار و مزدی که از کارفرما دریافت می کنند گذران زندگی کنند. تغییرات میدان اجازه ادامه کنش های اقتصادی قدیمی به آنها نمی دهد و از جهت دیگر آنها برای پرداختن به شکل های جدید کنش اقتصادی آماده نشده اند. علی می گوید فقط دآمداری بلد است؛ هوشنگ گلایه خودش از این ناسازی با این عبارت که «زمانه عوض شده است» اظهار می کند.

### مضمون نهم: سوار شدگان بر تغییر

مشارکت کنندگانی که توانسته مطابق با تغییرات به سمت بازاری شدن جامعه یا شکل گیری «جامعه بازار» ذائقه و عادت‌واره خود را با این تغییرات همساز کنند اگر چه از خوش نشینان و افراد فاقد زمین و دام بودند با تیزبینی و آینده بینی با در پیش گرفتن مشاغلی مانند دوره گردی و در قالب «تجار کوچرو» که با استفاده از اسب و قاطر از این روستا به روستایی و از یک منطقه عشایری به منطقه عشایری دیگر جابجا می شدند، توانستند با عنایت به فقدان پول به مثابه معیار سنجش ارزش و اتخاذ استراتژی مبادله تهاتری به سودهای چشمگیری دست بیابند. ارتباط آنها با مراکز شهری موجب شد متوجه نفس تغییر شده و به جای خرید دام و کشاورزی دیم به سمت خرید املاک مسکونی و تجاری در مراکز شهری روی بیاورند و همچنین در آبادی های مختلف زمین های کشاورزی زیادی بخرند. در نتیجه این تغییرات، بسیاری از «خوش نشینانی» که متوجه جهت تغییرات شدند توانستند بخش عمده ای از زمین های مسکونی و تجاری در مراکز شهری زاگرس را بخرند. به این دلیل اینان از جمله گروه هایی بودند که توانستند کنش اقتصادی خود را با تغییرات و مداخلات توسعه ای هماهنگ کنند. محمد معتقد است «کسانی در این تغییرات سود کردند که به بازار رفتند».

### مضمون دهم: فرسایش شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی منبع و منشاء حمایت اجتماعی هستند. دورکیم از جمله نخستین جامعه‌شناسانی بود که در تقسیم اجتماعی کار، اهمیت ارتباطات اجتماعی را در خصوص تقسیم کار و آسیبهای اجتماعی مورد اشاره قرار داد (دورکیم، ۱۳۸۱). مداخلات توسعه‌ای منجر به تخریب و فرسایش سرمایه اجتماعی شده است. فرسایش سرمایه اجتماعی در اجتماعات محلی در ترکیب با ناسازی می‌تواند برای کنش اقتصادی تبعات منفی داشته باشد. تخریب بافتار اجتماعی با تخریب مشاغل و شکل‌های کنش اقتصادی بومی ارتباط داشت. چرا که منجر به متفرق شدن، مهاجرت‌های دائمی و فصلی در این اجتماعات شد. چرا که مداخلات با خودش تغییرات چند جانبه‌ای را سبب شد اقتصاد آمیخته با نوع دوستی به اقتصاد محاسبه‌گری تبدیل شود که در آن پول در صدد جایگزینی روابط اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی است. به این دلیل روابط اجتماعی شکل گرفته بر مدار نوع دوستی و برادری، خویشاوندی با روح محاسبه‌گری نشأت گرفته از مداخلات و تغییر شکل کنش اقتصادی، موجب شد مردم در اجتماعات محلی خود را در برهوت محاسبه‌گری تصور نمایند و شاهد بر باد رفتن شبکه روابط خود باشند.

شبکه‌های اجتماعی پیشا مداخلات مأمونی برای آموزش، حمایت عاطفی، شغل‌یابی، درآمد و حمایت اطلاعاتی بود. اجتماع محلی بعد از این مداخلات شاهد فروپاشی شبکه‌های اجتماعی بود. لطفعلی می‌گوید «اگر کسی برادرش یا یکی از بستگانش دختر زیاد داشت بستگان و طایفه برای این که بار زندگی اش را کاهش بدهند؛ پسران طایفه یا خانواده را تشویق به ازدواج با دختر فامیل محتاج یا فقیر خود می‌کردند». محمد از وجود «سنت قرض و بده بستان» می‌گوید که امروز وجود ندارد و به شدت کمرنگ شده است. محراب از «دربه‌دوری و دوری اقوام» می‌گوید و هوشنگ می‌گوید «اگر کسی مریض می‌شد و توان دکتر رفتن نداشت فامیل و آشنا با جمع‌آوری پول خودشان او را جهت درمان به شهر می‌بردند و کار کاشت و برداشتش را به صورت دسته‌جمعی انجام می‌دادند».

### مضمون یازدهم احساس درماندگی

تغییرات نامتناسب با بوم و کنش اقتصادی برخاسته از ژرفای جامعه، مناطق مورد مداخله را به آسایشگاه افراد عاطل و باطل تبدیل کرد، افرادی که فاقد اعتماد به نفس و خودباوری هستند. تمام تلاش آنها وصل شدن به دولت به هر طریق ممکن است یا از طریق استخدام یا دریافت مستمری از طریق تحت پوشش قرار گرفتن یکی از نهادهای حمایتی است. مردمی که قبلاً تمام نیازهای خودشان از امنیت گرفته تا بهداشت و آموزش را تأمین می‌کردند. متأثر از مداخلات اجتماع محلی که حق‌گزینش و مشارکت واقعی را از دست داده بودند و از بس با آنها به مثابه افراد فقیر، نیازمند دستگیری، مزاحم و مانع توسعه برخورد شده است و تمام متعلقات آنها از مشاغل و باور گرفته تا معماری و آشپزی آنها تحت تأثیر مداخلات، تخریب شده است، اکنون دچار احساس درماندگی شده‌اند. این مردم همان‌هایی هستند که چاه‌های آب حفر کرده‌اند، کیلومترها پله، آب‌آورها ساخته‌اند. اکنون متأثر از تحقیرها و بی‌اعتنایی توسعه‌چی‌ها از درماندگی آموخته‌شده رنج می‌برند. عریضه‌نویسی، شرح‌حال‌نویسی‌های مکرر، درخواست کمک از نهادهای حمایتی، موسسه‌های خیریه‌ای جایگزین روحیه سخت‌کوشی، تولید و دستگیری و همیاری شده است.

### مضمون دوازدهم: بینوایی اعانه‌بگیر

این مضمون به احساس ناامنی و بی‌پناهی و متوسل شدن به نهادهای حمایتی برای دریافت کمک و گذران زندگی ارجاع دارد. مضمون «بینوای اعانه‌بگیر» به کنشگر اقتصادی ارجاع دارد که تحت تأثیر مداخلات توسعه‌ای دچار فلج‌شدگی، تحقیرشدگی و سرگردانی کنش اقتصادی شده است. کنشگری که پیش‌نیازهای کنش اقتصادی اش متأثر از مداخلات توسعه‌ای دچار تغییر شده است قادر به کنشگری به سیاق سابق خود نیست. چراکه نه کنشگر توانایی بازگیری خود در شرایط پیدا کرده است و نه کنش اقتصادی با تغییرات رخ داده تطابق می‌یابد و در وضعیت عدم بازجایی کنشگر و عدم تطابق کنش اقتصادی با تغییرات، نباید انتظار داشت کنش اقتصادی به رفاه یا رهایی از فقر منجر شود. تجربه کنش‌های اقتصادی سرگردان در بین مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد که آنها به نوعی دچار «درماندگی خود آموخته» شده‌اند و این انگاره ذهنی در آنها شکل گرفته است که برای تغییر وضعیت خود نمی‌توانند کاری انجام دهند. پیش‌زمینه شکل‌گیری این احساس و تصور را باید در مضمون «تغییرات تحقیرکننده» جستجو نمود که توانسته است اجتماعات محلی و کنش اقتصادی متناسب با آن را ابتدا تحقیر و سپس با به حاشیه بردن تخریب کند؛ اگر چه حداقل در بیش از دو دهه است که شاهد بازگشت مجدد به اشکال سنتی کنش اقتصادی پس از نافرجام ماندن شکل‌هایی از کنش اقتصادی مانند مهاجرت هستیم.

اما این بازگشت باز به مثابه وصله ناجور با وضعیت دگرگون شده نه تنها حداقلی از رفاه را فراهم نکرد بلکه به دلیل سرگردانی‌های مداوم و تغییر پی‌درپی مشاغل موجب شد که کنشگر اقتصادی هزینه‌های بیشتری متحمل شده و فقر وی عمیق‌تر شود. محراب از ناتوانی خود در تهیه تجهیزات فرزندان دخترش حکایت می‌کند؛ لطفعلی هم می‌گوید «تنها منبع تأمین معاش آنها حمایت‌های نهاد کمیته امداد است»؛ هوشنگ هم «به تجربه مسأجر و دربردی هم ولایتیها و فقر خودش» اشاره می‌کند که خدازاده و حشم‌داری که امروز گذران زندگی اش از دستفروشی فرزندان دخترش و مستمری کمیته امداد ممکن شده است. محمد هم حشم‌دار سابق است که الان در سن ۹۳ سالگی بعد از این که خود و خانوادش سختکوشانه فعالیت کرده‌اند بدون پس‌اندازی از طریق مستمری کمیته امداد امرای معاش می‌کنند. همه خودشان و پدرانشان را کدخدا و صاحب مال و مکنت و صاحب سفره‌ای بوده‌اند که به کسی نیازمند نبوده‌اند از کسی دستور نگرفته‌اند اما الان باید برای وام و مستمری به تعبیر خودشان «کلی درخواست بکنند و خودشان را کوچک کنند».

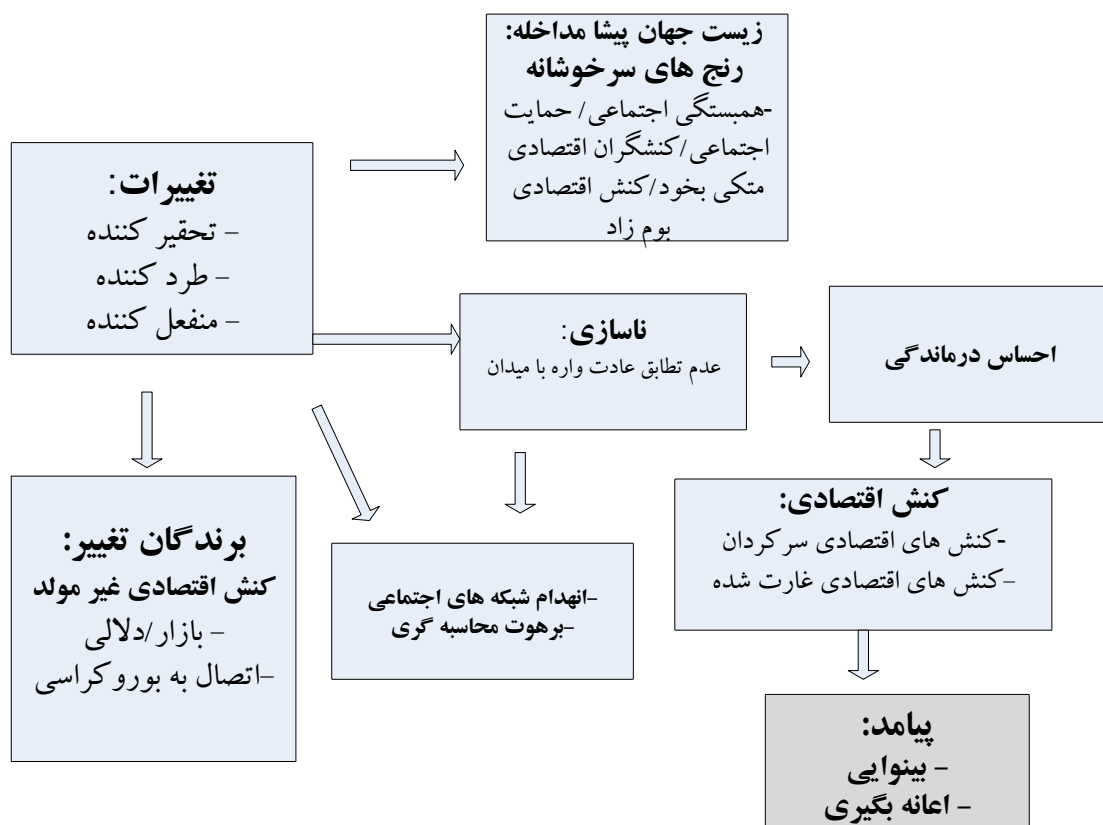
## ۶. نتیجه‌گیری

در این مقاله تلاش شده است تا با پرتو نگاری ۶ نفر در میدان مورد مطالعه، در هم‌تنیدگی کنش اقتصادی، فقر و مداخلات توسعه‌ای به تصویر کشیده شود. تا از این طریق نشان داده شود که چگونه سبک و سیاق کنش اقتصادی و پیامدهای آن یعنی رفاه و فقر با مداخلات توسعه‌ای در ارتباط است. همه مشارکت‌کنندگان مداخلات توسعه‌ای را به مثابه مانع کنش و کنشگری اقتصادی خود تحلیل می‌کنند و خودشان را بازنده تغییرات و مداخلات توسعه‌چی‌ها می‌دانند. آنها زندگی پیشامد‌محلات را سرشار از فرصت کوشندگی، تولید و البته همبستگی اجتماعی می‌دانستند. در دنیای ماقبل مداخلات هر کسی ارباب خودش، سفره‌دار و مهمان‌نواز، تفنگچی و حشم‌دار است، گندمش را آرد می‌کند؛ نان خودش را می‌خورد و چنانچه سختی و قحطی پیش می‌آید به سخاوت و سختی بلوط و نان بلوط و از همه مهم‌تر حمایت بستگان و طایفه پناه می‌برد.

آنها دوره پیشامداخله را اگر چه سرشار از کمبودها و کمیابی‌ها توأم با رنج سفرهای پیاده تا جنوب عراق برای لقمه نانی، قحطی‌ها و خشکسالی‌ها توصیف می‌کنند. اما همه این رنج‌ها در پناه بافتار اجتماعی، نوع دوستی و روح برادری که در جامعه وجود دارد قابل تحمل می‌شد. در نتیجه ما همسو با پولانی (۲۰۱۹) از مفهوم «رنج‌های سرخوشانه» برای توصیف این تجارب استفاده کرده ایم، آنها به ستایش گذشته می‌پردازند نه این که میزان رفاه در گذشته بیشتر بوده است در روایتی که به تصویر می‌کشند گذشته را برحسب پویایی بافتار اجتماعی و حمایت‌های منتج از آن قضاوت می‌کنند؛ آنها معتقد هستند که امکاناتشان نسبت به گذشته افزایش یافته اما آرامش روحی شان کمتر شده است.

مداخلات اقتصادی را به مثابه مجموعه‌ای از تدابیری می‌دانند که در نهایت به تضعیف کنش اقتصادی در بوم منجر شده، توصیف می‌کنند که با یافته‌های عنبری (Anbari, 2018) و عنبری و ایار (Anbari & Iyar, 2021) همسو است. این فرایند تضعیف از منظر مشارکت کنندگان ابتدا با تحقیر شروع می‌شود. آنها اشاره می‌کنند که چگونه با شروع مداخله و تغییر، تمام داشته‌ها و باورهایشان، توسط توسعه‌چی‌ها تخریب و منهدم شده است. انگاره "کنش اقتصادی سود محور" هر آن چه که اولویت اولش، سود نبود به سخره می‌گرفت، همه چیز بعد از مداخله باید در فرایندی کوتاه به «پول» تبدیل می‌شد. متأثر از این فضا تمام آن چه به بوم مربوط بود از معماری، حشم، آداب و رسوم، روابط اجتماعی و روابط خویشاوندی، زبان، آشپزی بوم و لباس‌های محلی، مشاغل بوم زاد، اشیا و باورها و آداب و رسوم برآمده از ژرفای جامعه که با هستی اجتماعی در پیوندی حیاتی قرار داشتند همه و همه بر اساس تضادی مفروض و موهوم با کنش اقتصادی سود محور توسط توسعه‌چیها به سخره گرفته شدند و پس از تحقیر در مسیر فراموشی، فرسایش و تخریب قرار گرفتند. با تحقیر زیست جهان و متعلقاتش در اجتماعات محلی، کنشگران باید تن به پذیرش هر برنامه و تغییری می‌دادند؛ چرا که آنها و تمام هستیشان برای آن که انگاره کنش اقتصادی سودپایه، محور قرار بگیرد، باید در صورت نیاز تخریب می‌شدند.

البته فرایند تحقیر ابتدا مسیری بود که کلدایان و حشم دارن مستقر در دنیای آمیخته با ارزش‌های انسانی به مسیری تازه هدایت می‌کرد. این تغییرات که با تحقیر شروع شدند البته زیست جهان اجتماعات محلی را به مثابه ابژه‌ای مزاحم و مانع اصلاح کردند و این اصلاح بی تناسب با هستی تاریخی و طبیعی کنشگران را به حاشیه برده، طرد نموده و دچار انفعال کرد. به این دلیل از مفاهیم «تغییرات پردکننده» و «تغییرات «محدودکننده» برای این دسته از تجارب مشارکت کنندگان استفاده کرده ایم. وقتی که تغییرات امکان زندگی در چارچوب اجتماعی برآمده از ژرفای تاریخی جامعه را غیر ممکن نمود، امکان زیست بدون تغییر انگاره‌های عینی و ذهنی را برای کنشگران ناممکن به نظر می‌رسید. کنشگران اقتصادی احساس کردند در بوم، عرصه‌ای برای کنش اقتصادی نیست. تغییر معماری روستاها موجب شده مشاغل بومی مانند دامپروری دشوار و در برخی موارد غیر ممکن شوند. کنش اقتصادی بومی، بعد از این شرایط در تضاد با بوم قرار گرفت و کنشگر اقتصادی فرجه‌ای برای عمل نداشت؛ بنابراین از دم دستی‌ترین گزینه‌ها یعنی مهاجرت شروع کرد که خود همین مهاجرت با کاهش تراکم مادی و معنوی دورکیمی در عمیق شدن فقر در منطقه مورد مطالعه و نحیف شدن کنش اقتصادی موثر بود. بسیاری از مشاغل سنتی مانند فرش‌بافی، آهنگری، گیوه‌بافی، جفت‌گیری، رنگ‌رزی سنتی به طور کامل به حاشیه رفتند و در فرایند تحقیرشدگی تخطئه شدند.



شکل ۱. مدل پارادیمی از مداخلات توسعه تا بینوایی

با سيطرة آموزه‌های توسعه‌چی‌ها، روح محاسبه‌گری به مثابه کشفی جدید که درمان همه چیز است جایگزین روح همبستگی اجتماعی شد. کنشگران وابسته و همبسته به هم دیگر، خودشان را افرادی مستقل، بی‌نیاز و بی‌توجه به هم یافتند که باید تنها به فکر سود و سپرده‌های خود باشند، جستجوی روحیه منفعت‌گرایی و بیشینه‌سازی سود، روحی بود که پس از حلول و ظهور، بافتار اجتماعی را تخریب کرد. با تخریب بافتار اجتماعی شبکه‌های اجتماعی و خویشاوندی، حمایت‌های اجتماعی منتج از آنها دچار فرسایش شدند.

تغییرات که با صفات تحقیرکنندگی، طردکنندگی و منفعل‌کنندگی تعریف شده‌اند در نهایت وفق تئوری بوردیو موجب شکل‌گیری ناسازی شدند. ناسازی به این دلیل رخ داده است که مشارکت‌کنندگان و مردم حوزه مورد مطالعه قبل از مداخلات دارای عادت واره اقتصادی غیر سرمایه‌دارانه، بوده که این عادات اقتصادی با نظام اقتصادی که بعد از مداخلات شکل گرفت تناسب نداشت. این ناسازی در بعد ذهنی و عینی رخ داد؛ در بعد ذهنی کنشگران در اجتماعات محلی به ارزشهایی پایبند بودند که با مختصات جدید بوم‌سازگار نبود و از جهت عینی هم فرصت اشتغال و کنشگری اقتصادی بوم‌محور برای آنها از بین رفته بود که با یافته‌های ایار و عنبری (Anbari & Iyar, 2021) همسو است آنها همان‌طور که اظهار کردند به غیر از دامپروری و کشاورزی چیزی بلد نبودند. به دنبال ناسازی و تغییرات با صفات سه‌گانه فوق‌الذکر، شاهد شکل‌گیری احساس درماندگی در اجتماع محلی هستیم.

به تدریج جامعه مستقل، پویا، مشارکت‌جو و سختکوش به اجتماعی وابسته، منفعل، ایستا و مطیع و راحت طلب اما متقاضی اعانه و کمک‌های خیریه‌ای بدل شد. نمود این ناسازی را می‌توان در کنشهای اقتصادی سرگردان مشاهده نمود آنها برای لقمه‌نانی، مهاجرت‌های مکرر، شغل‌های متفاوتی مانند دستفروشی، کارگری روزمزد همراه با

مهاجرت‌های کوتاه مدت از شهری به شهر دیگر، دریافت وام‌های خوداشتغالی گوناگون تا برگشت به مشاغل سنتی مانند دامپروری تجربه کرده‌اند. تغییر مداوم شغل موجب عدم انباشت تجربه و سرمایه اجتماعی مرتبط با مشاغل می‌شود و فقدان شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی حول شغل موجب فراهم شدن بهره‌کشی از کنش‌های اقتصادی آنها و در نتیجه به وجود آمدن کنش‌های اقتصادی غارت شده با یافته‌های گودل (۱۳۹۹)؛ ایار و عنبری (۱۴۰۲) تجربه کار کردن بدون بیمه برای کارفرمایان در سخت‌ترین شرایط، بافتن ۳۰ فرش دستباف و فروش با ارزان‌ترین قیمت نمونه‌هایی از غارت‌شدگی کنش اقتصادی است که حول آن شبکه اجتماعی و سرمایه اجتماعی شکل نگرفته است. از نظر مشارکت کنندگان در پژوهش، برندگان این تغییرات کسانی بودند که توانستند با وصل شدن به سیستم بورکراسی به دولت وصل شوند و یا این که به مشاغل بازاری روی آورده‌اند که مفهوم «سوارشدگان بر تغییر» توصیف‌کننده شرایط این گروه از کنشگران اقتصادی است. اما تم محوری این مقاله یعنی مفهوم «اعانه بگیر بینوا» نشان‌دهنده فرایند اصلی این تغییرات و پیامد این مداخلات در ارتباط با کنش اقتصادی در حوزه مورد مطالعه است. پس از مداخلات، زیست‌جهان اجتماعات محلی در ابعاد ذهنی و عینی دچار تغییر شد. در چنین شرایطی بود که کنشگر حشم‌دار متکی به خود و البته وابسته و همبسته با جمع بعد از آن که شرایط کنشگری اقتصادی را در بوم از دست داد، در برهوت محاسبه-گری که با تخریب بافت اجتماعی ظاهر شد «بینوایی» را تجربه کرد. بینوایی البته یکی از منازلی بود که در مسیر تغییرات با صفات سه‌گانه- تحقیرکننده، دفع‌کننده و منفعل‌کننده- وجود داشت؛ این منزل مسیر را به مقصد بعد که «اعانه‌گیری» است هدایت می‌کرد. حشم‌داران، مهمان‌نواز و صاحبان سفره، امروز تحت پوشش نهادهای حمایتی قرار گرفته‌اند؛ به گونه‌ای که بدون این حمایت‌ها قادر به گذراندن زندگی نیستند. این است روایت تغییرات بی‌تناسب با هستی اجتماعی و کنش اقتصادی بوم زاد که با یافته‌های گود (۲۰۱۹)؛ عنبری (۲۰۱۵؛ ۲۰۱۸)؛ منصوره مقدم و همکاران (۱۴۰۱)؛ کلانتری (۱۳۹۰) و رانکین (۲۰۰۴) همسو است. بنابراین "توسعه" و نسبت آن با "عاملیت" باید به نقد کشیده شود؛ واقعیت آن است که تجربه توسعه در زاگرس میانی یعنی زیست‌جهان لرها، ضمن تخریب بافتار اجتماعی و در ادامه با تبدیل عاملان همبسته با جامعه به ایزه‌های منزوی در لاک خود فرو رفته بدل نمود. با این وصف که توسعه تا کنون با چنین شکست‌هایی قرین بوده است اما حقیقت توسعه همچنان ادامه دارد (ن.ک ندرین پیترز، ۱۳۹۵: ۱۶۳) توسعه تاکنون با غفلت از بازیگران و زمینه تاریخی، اجتماعی و اقلیمی آنها در صدد تحمیل منطق خود بر منطق جوامع هدف، بدون توجه به پیامدهای این تحمیل‌گری، بوده است در چنین شرایطی ما به واسازی توسعه، یعنی بازنشاندن توسعه در جایگاه واقعیش، نیاز داریم ما باید این "موعود موهوم" را نه بر اساس وعده‌هایش بلکه بر اساس داشته‌ها و آورده‌هایش، پذیرفته یا طرد و نقد نموده و در استیضاحی دائمی قرار دهیم.

## ۷. مشارکت نویسندگان

نویسنده مقاله، نویسنده مسئول نیز می باشد.

## ۸. منابع مالی

این مقاله حاصل پژوهش مستقل نویسندگان است و برای نوشتن آن، از هیچ سازمانی حمایت مالی دریافت نشده است.

## ۹. تعارض منافع

بنا به اظهار نویسنده، در این مقاله هیچگونه تعارض منافی وجود ندارد.

## ۱۰. سپاسگزاری

## References

- Ahmad Rash, R., Daneshmehr, H., & Shakeri, S. (2011). Barrasi-ye Rabete beyn-e Anasor-e Khordeh Farhang-e Dehqani va Payegah-e Eghtesadi-Ejtemai-ye Roustaian (Barresi-ye Moredi: Bakhsh-e Lajan-e Sharghi, Shahrstan-e Piranshahr) [Investigating the Relationship between Elements of Peasant Subculture and Socio-Economic Status of Villagers (Case Study: East Lajan District, Piranshahr County)]. *Tovse'e-ye Rousta'i*, 2, 143-164. (In Persian).
- Anbari, M. (2016). Bakhtak-e Tovse'e va Khab-e Naraham-e Abadi-ye Ma [The Nightmare of Development and the Restless Sleep of Our Village]. *Motale'at va Tahghighat-e Ejtemai dar Iran*, 1, 171-187. (In Persian).
- Anbari, M. (2017). Jame'e-shenasi-ye Tovse'e: Az Eghtesad-e Farhang [Sociology of Development: From the Economy of Culture]. Tehran: SAMT. (In Persian).
- Anbari, M., & Piri, S. (2019). Tabar-shenasi-ye Gofteman-e Modern-e Faqr dar Iran [Genealogy of the Modern Discourse of Poverty in Iran]. *Motale'at-e Jame'e-shenakhti (Formerly Nameh-e Olum-e Ejtemai)*, 26(1), 303-334. (In Persian).
- Anbari, M., & Yousefvand, S. (2015). Bazkhani va Naqd-e Ravish-shenakhti-ye Motale'at-e Tovse'e-ye Ejtemaat-e Mahalli [Methodological Rereading and Critique of Local Community Development Studies]. *Nameh-e Ensan-shenasi*, 23, 160-193. (In Persian).
- Azadarmaki, T. (2001). Moderniyye-ye Irani: Roshanfekran va Paradigm-e Fekri va Oqabmandegi dar Iran [Iranian Modernity: Intellectuals and the Paradigm of Thought and Underdevelopment in Iran]. Tehran: Nashr-e Ejtemaa. (In Persian).
- Aziz Kalantari. (2011). Arzyabi-ye Ta'sir-e Ejtemai-ye Tarh-e Sadd va Niroogah-e Seymareh vaqe' dar Jonub-e Ostan-e Ilam [Social Impact Assessment of Seymareh Dam and Power Plant Project in Southern Ilam Province]. *Farhang-e Ilam*, 30-31, 45-9. (In Persian).
- Bourdieu, P. (2014). Tamayoz: Naqd-e Ejtemai-ye Qezavatha-ye Zooqi [Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste] (H. Chavoshiyan, Trans.). Tehran: Sales. (In Persian)
- Chambers, R. (2017). Tovse'e-ye Rousta'i: Avvaliyat Bakhshi be Fogharaye Rousta'i [Rural Development: Putting the Rural Poor First] (M. Azkia, Trans.). Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Durkheim, E. (2002). Dar bare-ye Tghsim-e Kar-e Ejtemai [On the Division of Social Labor] (B. Parham, Trans.). Tehran: Markaz. (In Persian).
- Emam Khomeini Relief Committee. (2012). Salaname-ye Amari [Statistical Yearbook].

- Planning and Information Technology Center. (In Persian).
- Emam Khomeini Relief Committee. (2019). Salaname-ye Amari [Statistical Yearbook]. Planning and Research Center of Emam Khomeini Relief Committee. (In Persian).
- Escobar, A. (2020). Mase'le Saz Kardan-e Faqr: Hekayat-e Seh Jahan va Tovse'e [Problematizing Poverty: The Tale of Three Worlds and Development]. In M. Porter et al. (Eds.), (F. Momeni & F. Momeni, Trans.). Tehran: Nashr-e Nahad-e Garra. (In Persian).
- Farhadi, M. (2011). Foroohashtegi-ye Deh va Kojbalashi-ye Shahr-e Irani (Kahandegi-ye Farhang-e Tolidi va Afzayandegi-ye Farhang-e Masrefi dar Iran) [Rural Decline and Iranian Urban Misfortune: Decline of Productive Culture and Rise of Consumer Culture in Iran]. *Pazhouhesh-ha-ye Ensan-shenasi-ye Iran*, 2(1), 27-28. (In Persian).
- Farhadi, M. (2011). Kar dar Fotut-name-ha (Maram-name-ha-ye Senfi-Tarighati, Khod-angikhteh va Khod-pazirufteh-ye Pisheh-varan-e Irani) [Work in Fotowwat-namahs: Guild-Mystical, Spontaneous, and Self-Accepted Codes of Iranian Craftsmen]. *Barnamerizi-ye Refah va Tovse'e-ye Ejtemai*, 3(8), 1-36. (In Persian).
- Farhadi, M. (2018). San'at bar Faraz-e Sonnat ya Dar Barabar-e An: Ensan-shenasi-ye Tovse'e-ye Niyatgi va Vāgireh-ye Pishraft-e Paydar va Fotuti-ye Vahamsuye-ye Faradadi va Fotuti dar Iran [Industry above Tradition or Against It: Anthropology of Unintended Development and the Contagion of Sustainable Progress and the All-Sided FOTUTI in Iran] (Vol. 1). Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. (In Persian).
- Friberg, Jon Horgen (2020). Poverty, networks, resistance: The economic sociology of Roma migration for begging, *MIGRATION STUDIES*, N2, PP228-249.
- Gerstenblatt, P. (2013). Collage Portraits as a Method of Analysis in Qualitative Research, *International Journal of Qualitative Methods*, vol12, pp294-309
- Goodell, G. (2020). Shahryar va Shahrvand: Pazhouheshi-ye Mardomnegariyaneh az Tovse'e-ye Rousta'i-ye Iran dar Roozgar-e Pahlavi-ye Dovom [The Shah and the Citizen: An Anthropological Research on Rural Development in Iran during the Second Pahlavi Era] (H. Hosseini, Trans.). Abadan: Porsesh. (In Persian).
- Hamidian, A., Javan, J., & Yasoor, M. (2007). Shoraha-ye Rousta'i dar Bute-ye Naqd-e Khordeh Farhang-e Dehqani-ye Rogers [Rural Councils under the Critique of Rogers' Peasant Subculture]. *Majale-ye Jografiya va Tovse'e*, 5(9), 203-1. (In Persian).
- Hardy, C. (2014). Hysteresis [Hysteresis]. In *Mafahim-e Kelidi-ye Bourdieu* (M. M. Labibi, Trans., pp. 205-228). Tehran: Afkar Publications. (In Persian).
- Iyar, A. (2024). Hamjavari-ye Paradokhs-e Guneh-ye Koushandegi va Faqr: Ensan-shenasi-ye Konesh-e Eghtesadi dar Zagros-e Miyani [Paradoxical Adjacency of Effort and Poverty: Anthropology of Economic Action in Central Zagros] (Postdoctoral project). Institute for Social Studies and Research, University of Tehran. (In Persian).
- Iyar, A., & Anbari, M. (2023). Az Gerdo ta Okaliptus: Ravayati-ye Mardomnegariyaneh az Farsayesh-e Ejtemaat-e Mahalli dar Iran [From Walnut to Eucalyptus: An Ethnographic Narrative of the Erosion of Local Communities in Iran]. *Faslname-ye Olum-e Ejtemai*, 30(101), 29-73. (In Persian).
- Jenkins, R. (2006). Pierre Bourdieu (L. Joo Afshani & H. Chavoshian, Trans.). Tehran: Ney. (In Persian).
- Karampour, M., & Yousefvand, S. (2012). Barrasi-ye Nazariye-ye Khordeh Farhang-e Dehqani-ye Rogers (Barresi-ye Moredi: Roustaha-ye Mantaqe-ye Kahman-e Shahrstan-e Selseleh) [Examining Rogers' Peasant Subculture Theory (Case Study: Villages of Kahman Region, Selseleh County)]. *Tovse'e-ye Mahali (Rousta'i-Shahri)*, 4(2), 139-164. (In Persian)
- Keyes, Charles F. (1983) Economic Action and Buddhist Morality in a Thai Village, *Asian Studies*, Vol. 42, No. 4 (Aug., 1983), pp. 851-868 (18 pages). <https://doi.org/10.2307/2054768>

- Maiava, Susan (2001) A clash of paradigms: Intervention, Response and development in the south pacific, Aldershot: Ashgate.
- Mansouri Moghaddam, M., Nosrati, R., & Sepidnameh, B. (2022). Arzyabi-ye Barnameh-haye Tovse'ei ba Ruykard-e Mardomnegari-ye Enteghadi: Mored-e Motale'e: Projeh-haye Sadd-sazi dar Ostan-e Ilam [Evaluating Development Programs with a Critical Ethnographic Approach: Case Study of Dam Construction Projects in Ilam Province]. *Tovse'e-ye Mahali (Rousta'i-Shahri)*, 14(2), 333-351. (In Persian).
- Maya, S., & King, T. (2016). *Tovse'e-ye Bumi dar Oqiyanoose va Vaghe'iyat-ha-ye Khod Jush [Indigenous Development in Oceania and Spontaneous Realities]*. In Pasha-ye Tovse'e (Nazariye, Amal, Masael, Cheshmandaz-ha) (M. Anbari, A. Ghaseminejad, & M. Rostami, Trans., pp. 139-170). (In Persian).
- Mills, Albert J., Durepos, Gabrielle and Wiebe, E. (2010). Multi-site case study. In A. J. Mills, G. Durepos, E. Wiebe (Eds.) *Encyclopedia of case study research* (Vol. 0, pp. 588-590). SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781412957397.n219>
- Mohseni Tabrizi, A. R. (2003). Sanjesh-e Barahi az Vizhegi-ha-ye Khordeh Farhang-e Dehqani dar Ashayer-e Azz-e Nezam-ha-ye Bahrebardari az Mara' dar Ostan-ha-ye Azarbayjan-e Sharghi va Kordestan [Measuring Some Characteristics of Peasant Subculture among Nomads of Rangeland Exploitation Systems in East Azerbaijan and Kurdistan Provinces]. *Tovse'e-ye Rousta'i*, 4(1), 11-36. (In Persian).
- Motiei Langroudi, S. H., Gholami, A., & Mohammadzadeh Larijani, F. (2015). Ruykard-e Bumi be Nazariye-ye Khordeh Farhang-e Dehqani-ye Rogers ba Ta'kid bar Ravesh-ha-ye Kammi (Motale'e-ye Moredi: Dehestan-e Sakmanabad-e Shahrstan-e Khoy) [An Indigenous Approach to Rogers' Peasant Subculture Theory with Emphasis on Quantitative Methods (Case Study: Sakmanabad Rural District, Khoy County)]. *Nashriye-ye Pazhouhesh va Barnamerizi-ye Rousta'i*, 11(3), 157-175. (In Persian).
- Oursel, R. (2022). *Ensan-shenasi baraye Tovse'e (Az Nazar ta Amal) [Anthropology for Development: From Theory to Practice]* (B. Rastakhiz & E. Abedini, Trans.). Tehran: Jahad-e Daneshgahi. (In Persian).
- Polanyi, K. (2020). *Degarguni-ye Bozorg: Khastegha-ye Siyasi va Egtesadi-ye Roozgar-e Ma [The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time]* (M. Maljo, Trans.). Tehran: Shirazeh. (In Persian).
- Rankin, Katharine, N. (2004). *The Cultural Politics of Markets Economic Liberalization and Social Change in Nepal*, Pluto Press.
- Shrestha, N. (2020). *Tabdil Shodan be Moghe'iyat-e Tovse'e [Becoming a Development Category]*. In M. Porter et al. (Eds.), *Farhang va Tovse'e* (F. Momeni & F. Momeni, Trans.). Tehran: Nashr-e Nahad-e Garra. (In Persian).
- Swedberg, R., & Granovetter, M. (2016). *Jame'e-shenasi-ye Egtesadi: Sakht-e Ejtemai va Konesh-e Egtesadi [Economic Sociology: Social Structure and Economic Action]* (A. A. Saedi, Trans.). Tehran: Tisa Publications. (In Persian).
- Weber, M. (1995). *Egtesad va Jame'e [Economy and Society]* (A. Manouchehri, M. Torabinejad, & M. Emadzadeh, Trans.). Tehran: Mowla. (In Persian).
- Zamani Moghaddam, M., Afshani, S. A., Boutin, K., & Niehof, A. (2021). *Dar Taghla-ye Khoshbakhti: Portrehnegari-ye Se Zan-e Sarparast-e Khanevar [Striving for Happiness: Portraits of Three Female Heads of Household]*. *Majale-ye Motale'at-e Ejtemai-ye Iran (Special Issue on Lorestan)*, 15(4), 82-108. (In Persian).